

İNGİLİZ VE FRANSIZ RESMİ BELGELERİNDE İSTANBUL'UN İŞGALİNİ (16 MART 1920) HAZIRLAYAN GELİŞMELER

Doç. Dr. ÜNSAL YAVUZ

30 Ekim 1918 tarihli Mondros Bırakışması ile İtilaf Devletleri'nin denetim ve kontroluna girmiş bulunan İstanbul'un 16 Mart 1920 tarihinde resmen işgali Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nın önemli bir dönemecini oluşturmaktadır.

Çünkü, işgalle birlikte üyeleri seçimle belirlenmiş Meclis-i Mebusan'ın dağıtılarak mebusların tutuklanması ülkede bir anda bir yönetim boşluğunun doğmasını beraberinde getirmiştir. Buda, Erzurum ve Sivas Kongre kararlarında yer alan "ulusun temsilcilerinden oluşan ulusal bir meclisin" kurulması yolunda Mustafa Kemal'e aradığı fırsatı vermiş ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Ankara'da açılışını hızlandırmıştır.

İstanbul'un İtilaf Devletleri'nce resmen işgalini hazırlayan nedenler, zaman içinde yayınlanan tarihsel belgelere göre değişkenlik göstermiştir. Önceleri uzun bir aradan sonra tekrar açılan Meclis-i Mebusan'ın Ulusal Ant'ı (Misak-ı Milli) kabul ve ilan etmesi bir neden olarak görülürken sonradan 28 Kasım 1919-12 Şubat 1920 tarihleri arasında gelişip tamamlanan Maraş Olayları'nın işgali hazırlayan en geçerli neden olduğu tarih araştırmacıları tarafından desteklenmeye başlanmıştır.

Biz, bu tarihsel olgunun nedenlerine, araştırmacıya açılmış ve yayınlanmış olan İngiliz ve Fransız Arşiv belgeleri ile yaklaşıma çalıştık. Bu konuda Londra'da Public Record Office (PRO)'te bulunan Foreign Office (FO) ve War Office (WO), Paris'te, Fransız Dışişleri Bakanlığı (Quai d'Orsay) ve Chateau de Vincennes'deki Fransız Harp Tarihi Arşivi'nde (Archives de Guerre) bulunan resmi belgelerin yanısıra Bilal Şimşir'in İngiliz Belgelerinde Atatürk. c. I. Ankara, TTK. 1973. ss. 393-461 sayfeleri arasında yer alan Londra görüşmeleri tutanaklarından faydalandık.

Böylece Mondros Bırakışması'nı takibeden, İstanbul'un işgali ile sonuçlanan bir seneyi biraz aşan zaman diliminde, işgalin hazırlayıcı nedenlerini resmi belge ve yayınların izin verdiği ölçüde takibederek irdelemeye

çalıştık. Bunu yöntem olarak kabul ederken, işgalin altında yatan tarihsel gerçeklerin ancak, İtilaf devletleri arşivlerinde bulunan ve araştırmacıya açılmış olan resmi belgelerin irdelenmesiyle ortaya konulabileceği düşüncesinden hareket ettik. Hiç kuşkusuz olanaksızlıklar nedeniyle başvuramadığımız İtalyan resmi belgelerinin eksikliğinden doğan boşluğu burada kabul etmek zorundayız.

Bu çalışmanın ortaya çıkardığı bir gerçekte araştırmacıya açılan yabancı arşiv belgeleri ışığında yakın tarihimizi yeniden gözden geçirmenin kaçınılmazlığı olmuştur.

Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu'nun 4-6 Eylül 1991 tarihinde düzenlediği 2. Uluslararası Atatürk Sempozyumu'na sunduğumuz bu bildiri ile İstanbul'un işgalini hazırlayan nedenlere yeni bir bakış açısı getirerek katkılarda bulunduğumuz inancındayız.

Anadolu ve boğazlar üç kıta ortasında jeopolitik ve stratejik konuma sahip önemli bir kavşağı oluşturmaktadır. Hiç kuşkusuz bu konumları nedeniyle tarih boyunca uluslararası ilişkilerden önemli bir yer işgal etmişlerdir.

Dünyaya egemen olabilmenin yolunun boğazları denetim ve kontrol altına almaktan geçtiğine olan inanç; eski çağların sınırlı "Eski Dünya"sının büyük imparatorluklarından yeni çağların büyük Osmanlı İmparatorluğu'na uzanan çizgisinde ne denli geçerli idi ise, Yeni Çağ'larda Sanayi Devrimi'ni tamamlayarak sömürgecilik aşamasına ulaşmış batılı gelişmiş ülkelerin dış politikalarında da o denli geçerli, temel hareket noktasını oluşturmuştur.

Hatta, günümüzde çevrede ve yerkürede değişeceğine bir türlü inanamayan ancak değişime uğrayan değer ve kavramların yıkılması ile ortaya çıkan oluşumlar karşısında; devletlerin bölge ile ilgili politikalarında tekrar ön plana çıkarak, tarih boyunca hiç kaybetmediği güncelliğini koruduğunu söylemek, sanırım fazla iddialı bir yaklaşım olmayacaktır.

Nitekim, XIX. yüzyıl boyunca ve XX. yüzyıl başlarında I. Dünya Savaşı'na giden yıllarda batılı devletlerin dış politikalarında Anadolu ve boğazların giderek artan öneme sahip ve uluslararası rekabete sahne olduğunu görüyoruz.

Yüzyıllardır biriken ve yanlış konulan tanılarla bir türlü çözüme ulaştırılmayan sorunların içinde kıvranan ve artık dağılma sürecine girmiş Os-

manlı İmparatorluğu'nun görünümü de bu politikaların uygulanmasında elverişli ortamı hazırlamıştır.

Gelişmiş toplumlar arasındaki böylesine hızlı bir yayılmacılığın ve rekabetin sonucu olan kampaşma ve nihayet; Anadolu ve çevresinde yeni nüfuz bölgelerinin oluşumunu beraberinde getirecek olan I. Dünya Savaşı... Artık batılı devletler, yüzyıllardır geliştirdikleri "Doğu Sorunu" yani Osmanlı Devleti'nin yayılmacılığına son verip, onları Avrupa'dan kovarak, topraklarını paylaşmayı hedefleyen politikalarının da bu savaşıla son aşamasına ulaştığına güçlü bir biçimde inanmaktadırlar.

Nitekim bu inanç doğrultusunda İtilaf Devletleri'nin 1915 yılından itibaren Birinci Dünya Savaşı'nın hemen hemen her yılında kendi aralarında ikili üçlü "Gizli Paylaşım Antlaşmaları" yaptıkları görülmektedir. 1915 Mart'ında İngiltere, Fransa ve Rusya arasında imzalanan İstanbul Antlaşması'nın aynı yıl içinde Nisan ayında İstanbul, 1916 yılı Nisan ve Mayıs aylarında yapılan bir dizi müzakereler sonucu ortaya çıkan Sykes-Picot ve 1917 Nisan'ında Fransa, İngiltere ve İtalya arasında yapılan St. Jean de Maurienne antlaşmaları batılıların, "Doğu Sorunu"nu kesin olarak çözümlediklerine olan inançlarının somut kanıtları olan belgelerdir.

1917 yılı savaş içinde önemli bir dönüm noktasını oluşturmaktadır. Çünkü, Rusya'nın bu tarihte ülkesinde patlak veren ihtilalin beraberinde getirdiği karışıklıklar nedeniyle tüm dikkatini iç sorunlarına toplaması, İtilaf Devletleri kanadında dengenin İngiltere tarafına kaymasını beraberinde getirecektir.

Savaşın İttifak Devletleri'nin yenilgisiyle sonuçlanması ve 30 Ekim 1918 Mondros Bırakışması'nın ağır koşullarının Osmanlı Hükümeti'nce kabulünü takiben, resmen işgalinin kararlaştırılmış olmamasına karşın İtilaf Devletleri donanması İstanbul önünde boğazda demirlemiştir. Bu belki savaştan yengi ile çıkmış sömürgeci devletlerin tarihte son kez boğazlara işgalci sıfatı ile gelişleri olmaktadır.

Mondros Bırakışması sonrasında 22 Aralık 1918 tarihinde hazırlanmış olan ve "İngiliz İmparatorluğu için İstanbul'un Stratejik Önemi" başlığını taşıyan raporda şu tarihsel analizlere yer verilmektedir:¹

¹ PRO-WO 106/64 No. 172331. General Staff'tan (İngiliz Genelkurmayı) War Office (Savaş Bakanlığı'na) 22 Aralık 1918 tarihli rapor.

- Boğazları da kapsayan niteliği İstanbul'a hem kara köprüsü hem de su geçitlerinden kaynaklanan ikili bir stratejik önem kazandırmaktadır. Bu yapı geçmişte Avrupa ile Asya arasındaki istila dalgalarının yolu olarak her zaman önemli idi ve bu gerçek sürekli olarak geçerli olmuştur. Sahip olduğu bu nitelik onları Rusya'nın ana kapısı olmasının yanı sıra Hint yolları içinde bir geçit durumuna sokmuştur.
- Bu önem tarihsel gerçeklerle de değerlendirilebilir. Bizans İmparatorluğu'nun çöküşünü beraberinde getirecek Türk istila dalgaları İstanbul'dan geçerek Viyana kapılarına ve Güney Rusya'ya ulaşmıştır. Aynı şekilde Türk İmparatorluğu'nun Orta Doğu ve Balkanlarda çöküşü; Rusya ve Almanya gibi iki büyük gücün rekabetini bu bölgeye davet etmiştir.
- Bu rekabetin baskısı altında ülkelerin bloklaşması büyük savaşın hazırlayıcısı olmuştur.
- Bu tarihsel görünüm bile İstanbul'un Avrupa ile Asya arasında bir kara bağlantısı olarak önemini göstermeye yeterlidir. Türklerin boğazlara egemen olduktan sonra Karadeniz'i geçerek Güney Rusya'ya ulaşmaları ve Rusya'nın Çar Petro zamanında burada bir deniz gücü oluşturmaları, İstanbul'un önemini daha da artırmıştır.

I. Dünya Savaşı yıllarında Çanakkale seferi sırasında İtilaf Devletleri'nin bağlaşıkları Rusya ile bağlantı kuramamaları boğazların tartışmasız önemini ortaya koymuştur. Tüm bu tarihsel gerçeklerin değerlendirilmesi sonrasında eğer Türkiye parçalanırsa üç mirasçı adayın varlığı söz konusu olabilecekti. Yunanistan, Amerika ve İtilaf Devletleri ... Yunanistan'ın İstanbul'u işgali arzulanmaması ve Amerika'nın da yakın zamanda yayınladığı denizlerin özgürleştirilmesi ile ilgili dış politikaları nedeniyle Fransa ve İtalya'nın buralarda egemen olmasındansa zayıf deniz gücü olan bir ülkeye teslimi esas alınmalıdır. Sonuç: İstanbul sadece Küçük Asya'dan geçen Hint yolları değil aynı zamanda Kafkaslara giden yollarında geçiş yeri olması nedeniyle İngiltere'nin askeri ve ekonomik çıkarları için önemlidir.

Deniz ticareti ve askeri çıkarlar açısından, İstanbul ve boğazlar Türkiye'de kalırsa, bu bölge uluslararası geçiş yolu olmalı, Yakın Doğu ve Avrupa arasındaki geçişi kontrol üstünlüğü, Türkiye'nin yapacağı çağrı üzerine İngiltere tarafından kullanılmalıdır.”

Dolayısıyla rapor, İstanbul ve boğazların, Mondros Bırakışması'nın hemen sonrasında İngiltere'nin dış politikasının temel konusunu oluşturduğunu belgelemektedir.

Mondros Bırakışması'nın imzalanmasından yaklaşık bir sene sonrasına kadar geçen süre içinde resmi belgelerde yeralan ve İngiliz Hükümeti'ni meşgul eden Anadolu'daki bir takım gelişmelere göz atalım. Bu gelişmeleri yine İngiliz resmi belgeleri ışığında şöyle sıralamak olanaklıdır:

1 — Bölgede giderek artan Panislamist ve Panturanist eğilimler:

— Belgeler, Panislamist ve bunun yanısıra Panturanist eğilimlerin canlandığını ve eski İttihatçıların bu hareketler içinde aktif rol üstlendiklerini göstermektedir. Mısır, Trablus ve Hindistan'dan sonra Kafkaslar'da da başlatılan islamcı propagandalar içinde İttihat ve Terakki'nin önde gelen sorumlularından Ziya Gökalp'inde yer alarak İstanbul'daki Azerbaycan temsilcileri ile gizli temaslarda bulunması, Kafkasya'daki Kürt ve Çerkez müslümanlar ile burarlarda yaşayan hristiyan elemanlara karşı hareketler başlattığı hatta İstanbul'daki rum ve ermenilere karşı Türkçü eğilimleri ateşlendirdiği yolundaki duyumların giderek artması İngilizler için rahatsız edici olmaya başlamıştır.

İngiliz yanlısı Hürriyet ve İtilaf Partisi'nin yönetimde bulunduğu sırada savaş suçlusunu olan İttihatçıların tekrar ortaya çıkmalarının² (İngilizler için) endişe verici bir gelişme olarak görülmesi doğal karşılanmalıdır.

Dini tansiyonu giderek artırıcı olan bu etkinliklerin bölgeyle sınırlı kalmayıp Arap vilayetlerine de yaygınlaşabileceğinin belirtileri de ortaya çıkmaya başlamıştır. Nitekim Aralık ayında Şeyh-ül İslamın, İtilaf Devletleri'ne burarlarda bir islam birliği kurmak için 50-100.000 Türk Lirası önerdiği anımsatılmaktadır.

9 Aralık'ta Dışişleri Bakanlığı'na ulaşan bilgilerde Hintli müslümanlarında bu islamcı etkinliklerde rol aldıkları belgelenmektedir. Aralarında sünni Hintlilerin şefi Nakip Efendi'nin, Seyyid Hassan ve Seyyid Mükerrrem adlı oğullarının da bulunduğu bir heyetin Bağdat'a gelerek burada

² PRO-WO 158/933, No. 172748. İstanbul'daki General Staff Intelligence'in (İngiliz Genelkurmay İstihbarat Birimi) 30 Kasım 1918 tarihinde hazırladığı rapor.

Türkçe konuşan şehirliler arasında aynı propagandayı yaptıkları, ancak bu şehrin düşmesi üzerine Seyyid Hassan'ın İttihatçılar tarafından Musul'a gönderildiği ve komiteyi bilgilendirmek ve Bağdat'taki arkadaşları ile irtibat kurmak için 50.000 Türk Lirası harcadığı bildirilmektedir³.

İngilizlerin asıl korkulu rüyasının ise, islam dünyasında giderek artan dini duyguları körükleyici çalışmaların olduğu ortaya çıkmaktadır ki bu da belgelerde oldukça büyük yer tutmaktadır.

Örneğin Amiral De Robeck'in 1920 Şubat ayı içinde gönderdiği iki rapor neredeyse bu konu üzerine kuruludur⁴. Bu raporlarda;

- Mouvahidin adlı panislamist eğilimli bir örgütün Sivas ve Suşehri'nde toplantı yaptıkları hatta Mısır, Suriye ve Hindistan'da dini duygulara hitap eden gösteriler düzenledikleri, İsviçre ve Berlin'deki İttihatçılarla ilişkide oldukları hatta Teshinkoff ve Kourbanski adlı iki bolşevik delegenin de bu gruplarla toplantı yapmak için Türkiye'ye gönderildiği,
- Hintli isyancıardan Abdurrah'ın oğlu teğmen Rashid'in Ankara'da bulunduğu, Sivas yoluyla Hindistan'a döndüğü,
- Mustafa Kemal'in yardım sağlamak amacı ile Hindistan ve Afganistan'a özel görevliler gönderdiği,
- İstanbul'da örgütlenen Young Persian Committe'nin oldukça aktif olduğu ve İsviçre ile ilişkide bulunduğu,
- Kızılay'ında panislamist kıpırdanmalara katkıda bulunduğu ve İtilaf Devletleri'nin işgalinde bulunan Karadeniz bölgelerine elemanlar gönderdiği haberleri yer almaktadır.

2 — Bolşeviklerin müslüman dünyasında artan prestijleri:

Raporlarda, giderek yoğunlaşan panislamist hareketlerin yanısıra bolşeviklerin islam dünyası ile olan ilişkileri ve bu ülkelerde sağladıkları prestij artışının da İngilizleri oldukça rahatsız eden diğer bir gelişme olduğu gözlenmektedir.

³ A.g.e., s. 2-3.

⁴ PRO-FO 371/5165. No. 172743. Amiral Robeck'in 2 Şubat 1920 tarihli raporu; PRO-FO 371/5165. No. 172743 Amiral Robeck'in 24 Şubat 1920 tarihli raporu.

Bunun bir nedeni, bolşevik ordularının İngilizler tarafından desteklenen Denikin ordularına karşı elde ettikleri başarılar, bir diğer nedeni de, yakın zamanlara kadar müslüman dünyasının kendilerine koruyucu olarak gördükleri İngilizlerin, Yunanlıları İzmir'e çıkartarak Aydın'a kadar olan müslüman topraklarının işgaline göz yummalarının yanısıra Dağıstan ve Azerbaycan ile olan politikalarıdır. Bu hatalar, İngilizleri Yakın ve Uzak Doğu'daki müslüman dünyasında bir düşman görünümüne sokmuş ve onlara karşı savaş veren bolşeviklerin ise sempati kazanmalarına neden olmuştur. Bu avantaj ise giderek bolşeviklere, yoğunlaşmakta olan panislamist hareketi İngilizler aleyhine yönlendirebilme olanağını kazandırıyor. Bunun yanısıra, İran, Hint ve Afganistan temsilcilerinin Sivas'ta toplanacak olan panislamist ağırlıklı konferansa, Anadolu'da ulusal hareketin lideri Mustafa Kemal'i davet etmeleri önemli bir gelişme olarak görülüyordu. Böyle bir konferansın gerçekleşmesi ve amacı hiç kuşkusuz, bölgede ve islam dünyasında İngiliz karşıtı propagandayı hızlandıracaktı⁵.

Görülebileceği gibi Asya, Anadolu ve Rusya'da ortak düşmana yani İngiliz yayılmacılığına karşı verilen ortak nitelikli savaş, islam dünyasının yanısıra bolşevikler ve özellikle Rusya'da yaşayan müslümanlar arasında dayanışmayı sağlıyordu. Bunun beraberinde getireceği sonuç ise, hiç kuşkusuz Büyük Britanya ile İslam dünyası arasında giderek artan güvensizliğin oluşturacağı onarılması güç bir oluşumun yanısıra İngiltere'nin İslam dünyası gibi bir gücü karşısında bulması olacaktı.

3 — Anadolu'da kökleşen ulusçu hareket:

1919 Ocak ayında İtilaf Devletleri'nin Paris'te başlattıkları görüşmeler Osmanlı topraklarının yeniden paylaşımını gündeme getirmişti. Birinci Dünya Savaşı yıllarında yapılan Gizli Paylaşım Antlaşmaları'ndan St. Jean de Maurienne ile İtalya'ya bırakılmış olan İzmir ve çevresinin Yunanlılara verilmesi, İtalyanların görüşmeleri terketmelerini ve bir süre sonra da Yunanlıların, İngilizlerin desteğinde İzmir'e çıkmaları ile sonuçlanmıştı. Daha sonra İngiliz devlet adamlarının da kabul ettiği bu taktik hatanın Anadolu'da işgallere karşı oluşan yerel tepkilerin, Mustafa Kemal önderliğinde Erzurum ve Sivas Kongrelerini takiben ulusal boyuta dönüşmesinde önemli etken olduğu bilinmektedir.

⁵ İstanbul'da Deniz Yarbayı Luke'ten Amiral Webb'e 25 Aralık 1919 tarihli yazı. Bkz. Bilal Şimşir, İngiliz Belgelerinde Atatürk (1919-1938). c. 1., Ankara, TTK. 1973. s. 312-313. Belge 109, Ek. 1.

Bu oluşumun, İstanbul ile Anadolu arasındaki güç dengesini birincisinin aleyhine değiştirdiği gözlenmektedir. Nitekim, Sivas Kongresi'nin hemen ertesinde Damat Ferit'in istifası istenmiş bu olmadığı zaman İstanbul ile tüm bağlantılar kesilmiştir. Yeniden diyalogun başlaması ancak onun istifası ve Ali Rıza Paşa'nın hükümeti kurması ile gerçekleşmiştir.

Yeni hükümet Anadolu ile diyaloga açık olduğunu 20-22 Ekim 1919 tarihlerinde Bahriye Nazırı Salih Paşa başkanlığında bir kurulu Amasya'ya göndererek göstermiştir ki bu aynı zamanda Anadolu'daki bu güç oluşumunun İstanbul için ne denli tedirgin edici bir boyuta ulaştığının da göstergesi olarak alınabilir.

Amasya Görüşmeleri'nde Anadolu'nun isteklerinden bazıları gerçekleşmemişse de, hem Erzurum hem de Sivas kongrelerinde üzerinde ısrarla durulan seçimlerin yapılarak meclisin açılması gibi koşul gerçekleşmiş ve 12 Ocak 1920'de bir seneyi aşan bir süre kapalı duran Meclis-i Mebusan, üyelerinin seçimle saptanmasını takiben açılmıştır.

Böylece bölgesel çıkar politikaları nedeniyle önemli gördükleri bir merkezde İngilizleri rahatsız edecek yeni bir oluşum ortaya çıkmaktaydı. Nitekim, General Staff Intelligence'ın 13.2.1920 tarihinde İstanbul'dan gönderdiği rapor özellikle ulusçuların İstanbul'da elde ettikleri güç ve etkinlikleri şöyle sıralamaktadır:

a) Meclis-i Mebusan'ın açılışı için yapılan çalışmalar ve seçimlerle Mustafa Kemal taraftarı mebuslar seçilerek İstanbul'a gönderilmişlerdir. Böylece Anadolu'daki ulusal hareket taraftarı veya sempaticianı olan çoğunluk burada oluşturulmuştur.

b) Eldeki bilgilere göre İstanbul'da gizli bir ulusçu örgüt ağı da gerçekleştirilmiştir. Bunların arasında eski İttihatçılar da bulunmaktadır.

c) Ayrıca gizli polis örgütü içinde de güçlü bir haber alma ağını da ulusçular gerçekleştirmişlerdir.

d) Diğer bir gelişme ise Üsküdar'da islami duyguları körükleyici gizli toplantıların düzenlenmesi ve buralarda "*gerektiği takdirde yeni bir devlet kurmaya*" kadar giden ileriye dönük düşüncelerin hem de İngilizlerin yanbaşında tartışılabilmesi ise gelişmelerden duyulan tedirginlikteki haklılığın bir başka kanıtıdır.

Bütün bu gelişmelerle ulusçuların, İtilaf Devletleri'ni tehdit etmek yerine kamuoyunu bilinçlendirmeyi amaçladıkları anlaşılmaktadır⁶.

Aslında ulusçuların İstanbul'da elde ettikleri inisiyatifle İngilizleri rahatsız eden tablo bununla kalmamaktadır. Aynı raporda; İstanbul'un tüm askeri kontrolunun ulusçulardan Kemalettin Bey kumandasındaki 10 tümenin elinde bulunduğu ve bu tümenin alaylarının Genelkurmay'dan atanan seçkin subayların yönetiminde bulunup modern silahlarla donatıldığı; Bostancı'da İngilizlere ait silah depolarını basarak silahlanan sivillerin Gebze ve Erenköy'de bir tehdit unsuru oluşturduğu; gizli ulusçu örgütün sahip olduğu istihbarat ve karşı istihbarat grupları ile kamuoyu duygularını coşturdukları, hatta, Nasihat, İzmir'e Doğru, İrade-i Milliye, Eskişehir, Babalık gibi gazeteleri el altından kente sokarak halkı bilinçlendirdikleri, gerek Akbaş Baskını gerekse Bandırma'nın İngilizler tarafından boşaltılmasının ise tamamen ulusçuların baskıları sonucu olduğu bilgileri yer almaktadır⁷.

Yukarıda detayları ile belgeyerek açıklamaya çalıştığımız ve aralarında koordineli bilgi alışverişi çalışmaları olduğu belgelerden sezilen panislamist, bolşevik ve nihayet Anadolu'daki ulusçu gelişmelerin eksenini oluşturan ve İngilizlerin harekete geçmelerinde bardağı taşıran olayın saltanatın tek varisi ve Sultan Abdülaziz'in oğlu olan Abdülmecit ile ilgili bilgilerin varlığı olmalıdır.

Aslında elimizde bulunan ve İstanbul'un işgalinin oldukça sonrasının tarihini taşıyan gizli rapor bu konuda önemli bilgileri içermektedir. 25.9.1920 tarihini taşıyan bu gizli raporda Prens Abdülmecit ile Sadrazam Damat Ferit Paşa arasında şiddetli bir rekabetin ve geçimsizliğin olduğu, bunun 1919 yılının erken aylarında başladığı anlatılmaktadır. Bu geçimsizliğe temel nedenin ise teamül gereği tören yapılmadan Prens Abdülmecit'in eşinin prenses ünvanını kullanması ve Damat Ferit'in eşinin buna itiraz etmesi gösterilmektedir. Ancak, ulusçuların, İstanbul'un işgalini takiben saltanat makamının geleceği ile ilgili tasarımları içinde Abdülmecit'e de bir rol biçildiği hatta onun kaçırılma olasılığına karşı Damat Ferit'in yerini koruyabilmek için İngilizlere ve Sultan'a yaklaşılarak onları Abdülmecit'e karşı tavır almaya davet ettiği düşünülebilir. Nitekim,

⁶ PRO-WO 158/933. No. 172748 s. 3. İstanbul'dan General Staff Intelligence'in 13 Şubat 1920 tarihli raporu.

⁷ A.g.e., s. 2-3.

Abdülmecit kısa bir süre sonra Dolmabahçe'de gözaltına alınırken şu gerekçeler öne sürülmektedir:

- Abdülmecit ulusçularla ilişki içindedir ve onlara sempati göstermektedir.
- Ulusçu liderler, onu Anadolu'ya kaçırmak için büyük bir plan hazırlamışlar ve escort görevi üstlenmek üzere bir grup süvariye He-kimbaşı çiftliğinde konuklandırmaktadırlar.

Bütün bu duyumlar Damat Ferit tarafından saltanat varisini bertaraf ederek hem sultanı hem de kendi pozisyonunu kurtarmak amacına dönük bir politik manevra olduğu düşünülebilir, ancak gerçekleşme olasılığı karşısında Anadolu ve İslam dünyasındaki oluşumlar yeni bir lidere kavuşmuş olacak ki buda İngilizlerin, Hinde kadar uzanan İslam dünyası ile ilgili politikalarının iflas etmesi demektir.

Çünkü, İngilizler İslam dünyasında etkin olmanın yolunun Saltanat ve Halifelik makamlarını (herne kadar eski gücünü yitirmiş olsa da) denetim altında tutmaktan geçtiğine inanıyorlardı. Nitekim varlığı tartışılır olsa da 12 Eylül 1919 tarihinde Damat Ferit'le imzaladıkları sözleşmenin koşulları arasında "Suriye ve Mezopotamya'da ve müslümanların oturdukları yerlerde Halifenin moral desteğini kullanabilme" yetkisini sıkıştırmışlardı.

Mondros Bırakışması'nı takibeden bir yıllık sürede bölgede ortaya çıkan bu gelişmeler karşısında İngiliz karar alma mekanizmalarının, haber alma örgütlerinin elde edilen bu bilgi akımı karşısında boş durmadığı, yeni analizlere yönelerek yeni projeksiyonlar oluşturduğu görülmektedir.

İngiltere'nin önce İstanbul ve boğazlarda, giderek bölgede (Anadolu-Yakın Doğu-Kafkaslar) ve Uzak Doğu'daki çıkarlarını olumsuz olarak etkilemesi olası bu gelişmeler karşısında daha 29 Aralık 1919'da Yüksek Komiser Başçevirmeni Mr. Ryan tarafından yayınlanan ve yukardaki satırlarda değindiğimiz İstanbul'da Deniz Yarbayı Luke tarafından hazırlanan 25.12.1919 tarihli rapordaki görüşleri destekleyerek hazırlanan memorandumu, İngiliz diplomasisinde yeni arayışlara yönelindiğinin göstergesi olarak kabul edebiliriz.

Bu raporda;

1 — Bolşevikler ve panislamistlerin aynı politik çizgide eylemlere geçtiği ve bunun temel amacının İslam dünyasında batılılara karşı bir tepki yaratmaya yönelik olduğu, İtilaf Devletleri ve özellikle Büyük Britanya'nın hedef alındığı,

2 — İslamcıların, bu eylem için en elverişli üs olarak İstanbul'u seçtikleri,

3 — Her iki tarafın izlediği politikanın İslam dünyasında İngiltere'nin egemenliğini zedeleyici nitelikte olduğu,

4 — Anadolu'da giderek güçlenen İtilaf ve İngiliz karşıtı ulusçu hareketin her iki akımla ilişkide olduğu, bu nedenle;

- a) Güç kullanarak ulusçu hareketi bastırmak ve koşulları sert bir barışı kabul ettirmek,
- b) Büyük Britanya'dan başka bir gücün kontrolü altına girecek Sultan-Halife makamının İslamın hangi şubelerince tanınacağını amaçlayan kışkırtıcı bir araştırmadan kaçınmak⁸.

Bundan yaklaşık bir hafta sonra konunun, Earl Curzon'un 4 Ocak 1920'de hazırlayarak kabinede dağıttığı memorandum ile hükümete mal olduğu ve ilk kez İstanbul'un geleceği ile ilgili düşüncelerin açık bir biçimde dile getirildiği gözlenmektedir. Earl Curzon bu memorandumunda; İstanbul'un gerek Türklere gerekse kutsal makamlardan temizlenmesinin İslam dünyasında yaratması olası tepkileri üzerinde durmakta ve böyle bir gelişmenin panislamist ve panturanist duyguları kışkırtabileceğine dikkatleri çekerek "... Sultanın İstanbul'da bulunmasının örneğin Bursa'da bulunmasından daha kabul edilebilir olduğunu, çünkü bu taktirde eski başkentteki Sultanın bundan sonraki hareketlere (İtilaf Devletleri'nce yapılması düşünülen) potansiyel güç kazandırabileceği ..." tezini ortaya atmaktadır.

Böylece İngiliz hükümetinin gündemine giren İstanbul ve boğazların durumu, Lloyd George tarafından da yavaş yavaş İtilaf Devletleri'nin gündemine sokulmak üzere barış konferansına sunulmuştur. Lloyd George açıkça;

- 1 — İstanbul ve boğazların İngiliz ve Fransız egemenliğinde uluslararası konuma getirilmesi,
- 2 — Hükümetin Anadolu'ya transferi,
- 3 — İstanbul'un sadece Halifelik makamı ve dini bir merkez olarak korunmasını önerebilmiştir.

⁸ Mr. Ryan'ın 29 Aralık 1919 tarihli raporu, Bilal Şimşir, Y.a.g.e., s. 314, v.d. Belge 109. Ek. 2.

⁹ İstanbul'un geleceği üzerine 4 Ocak 1920 tarihinde Earl Curzon'un hazırladığı memorandum. A.g.e., s. 300 v.d. Belge. 107.

Bunun gazetelerden öğrenilmesi üzerine, Anadolu ve Rumeli Vilayetlerini Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi sıfatı ile Mustafa Kemal'in tepkisi oldukça sert olmuştur¹⁰.

Bunun yanısıra, Lloyd George'un bu önerilerinin haber alınması üzerine Anadolu'da büyük bir tepki oluşmuş ve 116 yerleşim biriminden imzalı protesto mektupları toplanmıştır¹¹.

Bu olaylar İngilizleri rahatsız edici biçimde gelişirken Meclis-i Mebusan'ın açılması ile birlikte yeni oluşumlarda ortaya çıkmaktadır. Anadolu'dan seçilerek gelen güçlü ulusçu temsilcilerin, sadece meclis çatısı altında değil aynı zamanda İstanbul'da halk arasında coşku yaratmaya çalışmaları¹², meclis başkanlığına, ulusçulara sempati duyan ve onlara yardım ettiği söylenen Reşat Hikmet beyi seçmeleri¹³ İstanbul'da dengeyi lehlerine çevirmeye başladıklarının işaretleri idi.

Hele İngiliz General Head Quarters'dan War Office'e gönderilen 18 Şubat 1920 tarihli ve "üst düzeyde çok güvenilir bir Türk ajanının" verdiği bilgilere dayanılarak hazırlanan gizli yazıda yeralan: "... ulusçuların barış koşullarının ağır olması karşısında Halifeyi değiştirerek yerine Sultan ailesinden bir başkasını getirmeyi düşündükleri ..." yolundaki istihbaratın yanısıra; Batum'un panislamist, panturanist ve bolşevik etkinliklerin merkezine dönüştüğü yolundaki ek bilgiler¹⁴, Abdülmecit ile ilgili duyumlarda gerçek payı olduğu yolunda İngilizleri, bağlaşıkları ile birlikte girişimde bulunmaya iten son gelişmeler olmalıdır.

Ancak, tüm bu gelişmelerden Fransız tarafının habersiz olduğunu kabul etmekte yanlış olacaktır. Anadolu ve Orta Doğu'da kurdukları güçlü haberalma ağı ile elde edilen ve Paris'te Dışişleri Bakanlığı'na ve Savaş Bakanlığı'na ulaştırılan bilgiler bize bunu doğrulamaktadır.

9 Ocak 1920 tarihli İstanbul'da Defrance tarafından hazırlanan raporlarda; Kafkasya, Türkistan, Afganistan, İran, Anadolu, Arabistan, Mısır ve Suriye'de etkili bir bolşevik propagandasının varolduğu ve bunun, İtilaf

¹⁰ Mustafa Kemal'in 11 Ocak 1920 tarihli protestosu, *A.g.e.*, Bel. 118. Ek. 2.

¹¹ İstanbul'da Amiral Sir Robeck'in, Earl Curzon'a yazdığı 29 Ocak 1920 tarihli mektup. *A.g.e.*, Belge 118. Ek. 1.

¹² Amiral Sir Robeck'ten, Curzon'a 6 Şubat 1920 tarihli yazı. *A.g.e.*, Bel. 123.

¹³ 12 Şubat 1920 tarihli MI. I. C. haftalık istihbarat raporu. *A.g.e.*, s. 379. Belge. 131.

¹⁴ General Head Quarters'dan War Office'e gönderilen 18 Şubat 1920 tarihli rapor. *A.g.e.*, s. 377.

kanadından özellikle İngiltere ve Fransa'ya karşı düzenlendiği vurgulanmaktadır. 3 Şubat 1920'de La Haye'den Quai d'Orsay'e çekilen telgrafta ise bolşeviklerin Suriye ve Anadolu'daki etkinliklerine yer verilmektedir¹⁵. Bolşeviklerin dünya politikalarının en çarpıcı belgesi ise 24 Mart 1920 tarihinde Ankara'ya gelen Kazanlı bir tüccarın açıklamalarını içeren rapor olmalıdır ki bu belgenin fotokopisini bildirimize ekliyoruz¹⁶.

Böylece İstanbul'un geleceği ile ilgili tartışmalar ilk kez Londra'da 28 Şubat 1920'de, İngiliz, Fransız ve Japon temsilcilerinin oluşturduğu uluslararası platforma taşınmaktadır.

LONDRA KONFERANSLARI

Tüm bu gelişmelerin Londra'da 28 Şubat 1920 tarihinde İtilaf Devletleri'nce değerlendirmeye alındığı ve sonuç aşamasına doğru bir satranç görünümündeki görüşmelere başlandığı gözlenmektedir. İngiltere'nin hiç zaman kaybetmek istemediği ve görüşmelerin daha başında inisiyatifini ele alarak Maraş olaylarını gündemin esas maddesine dönüştürdüğü, bağlaşıklarının dikkatlerini hep bu konuda toplamak istediği anlaşılmaktadır. Japonya'nında katıldığı ilk görüşmelerde gündemdeki ana tema:

- Mustafa Kemal Maraş olaylarının baş sorumlusudur,
- O, İstanbul Hükümeti ile gizli ilişkiler içindedir,
- Bab-ı Ali aracılığı ile Mustafa Kemal baskı altına alınmalıdır.

Ancak görüşmelerin diğer üyeleri olan devlet temsilcileri Mustafa Kemal üzerinde kurulması düşünülen böyle bir baskının etkili olacağından emin olmadıklarını vurgulamaktadırlar¹⁷.

İtilaf Devletleri'nin temsilcilerinden oluşan bu kurulun aynı gün İngiltere Başbakanı Lloyd George'un başkanlığında Downing Street numara 10'daki başbakanlık konutunda yaptığı görüşmelerde, ise tartışma konularının billurlaştığı ve bir önceki toplantıda İngiltere'nin bağlaşıklarını konu hazırlama safhasını oluşturduğu açıkça sezilmektedir.

¹⁵ Dr. Bige Yavuz. *İstiklal Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri (Fransız Arşiv Belgeleri açısından 1919-1922)* Ankara, TİTE 1989 Basılmakta olan doktora tezi. s. 109.

¹⁶ İstanbul'da Fransız Askeri Ataşesi'nin (SR Marine) 24 Mart 1920 tarihli raporu. Chateau de Vincennes Archive de Guerre Seri 7 N 3210 DOS. 6. s. 1-2; PRO-FO 371/5220 No. 173049. Aynı konuda Tahran'da Sir Cox tarafından 17 Nisan 1920 tarihinde yazılan rapor.

¹⁷ İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nda 28 Şubat 1920 tarihinde yabancı dışişleri bakanlığı sekreterlerinin katıldığı konferans zabıtları. Bilal Şimşir. *T.a.g.e.*, s. 393. Bel. 135.

İtilaf Devletleri'nin en güçlü üyesi Fransa'yı yakından ilgilendiren Maraş olaylarının, İngiltere tarafınca alabildiğince sömürülüp etkili bir provokasyon aracı olarak kullanıldığı görüşmelerde, tartışma konuları şöyle ortaya çıkmaktadır;

— Maraş olayları ön planda Fransa ve ermenilere karşı olmakla birlikte tüm İtilaf devletlerine yöneliktir ve bağlaşıkları prestij kaybına uğratmıştır.

— Bu olayların direkt sorumlusu Mustafa Kemal'dir ve O, İstanbul ile son derece gizli ilişkiler içindedir,

— Bu nedenle O'nun yola getirilmesi gerekmektedir.

Bu durumun devamı halinde kendilerine ağır barış koşullarının dikte ettirileceği yolunda İstanbul Hükümetine baskı yapılmalıdır.

Ancak, İngiltere'nin bu tezine karşılık Fransa temsilcileri M. Cambon ve M. Berthelot, İtalyan temsilcisinin de katılımıyla;

— Mustafa Kemal'in hareketlerinin durdurulması yolunda İstanbul Hükümeti nezdinde girişimlerde bulunmanın hiçbir sonuç vermeyeceği,

— Çünkü O'nun İstanbul Hükümeti ile ilişkide olduğunun kuşkulu olduğu, kaldı ki O'nun ulusçu güçleri, İstanbul dışında oluşturduğu,

— Bu nedenle Kilikya ve İstanbul'a donanma göndermenin yararlı olmayacağını savunarak bir karşı tez geliştirmektedirler.

Londra Görüşmeleri'nin öğleden sonraki oturumunda İngilizlerin bağlaşıklarını ortak hareket etme yolunda ikna ederek, kendi amaçları yönünde önemli kazanç sağlamalarına karşın yine de onların, son girişimde bulunmadan önce İstanbul'daki Yüksek Komiserlerin oluşturacağı Yüksek Konsey'e hükümet nezdinde sert baskıda bulunma yetkisinin verilmesi yolundaki önerilerini kabullenmek zorunda kaldıkları gözleniyor¹⁸. Nitekim, Yüksek Komiserlere Kilikya olaylarının önlenmediği takdirde sert önlemlerin alınacağını ve İstanbul'un işgalinin başlayacağını hükümete bildirme talimatı verilmiştir¹⁹.

Bu talimat üzerine Yüksek Komiserlerin girişimlerini başlattığı anlaşılmaktadır. Nitekim, İngiliz Yüksek Komiseri Amiral De Robeck 29 Şubat

¹⁸ *A.g.e.*, s. 393-411. Bel. 135-137.

¹⁹ *A.g.e.*, s. 410. Bel. 137.

ve 2 Mart 1920 tarihinde Lord Curzon'a gönderdiği telgraflarında; Türklerin barış antlaşmasında direndiklerini, bu direnişi kırmanın tek yolunun, General Milne'inde desteklediği tek çözüm olan; İstanbul'da fiili durum yaratmak olduğunu hararetle savunmaktadır²⁰.

Yüksek Komiserlerin, İstanbul Hükümeti nezdinde ve kendilerine verilen talimat üzerine başlattıkları girişimlerin sonuçlarını görüşmek üzere başlıkların temsilcileri 4 ve 10 Mart 1920 tarihlerinde biraraya gelerek İstanbul ve boğazlar ile ilgili politikalarını yeniden gözden geçirmişlerdir. Bu görüşmelerde Başbakan Lloyd George ve Dışişleri Bakanı Earl Curzon İstanbul'daki İngiliz Yüksek komiseri De Robeck'in yaptığı değerlendirmeler üzerinde durmuşlardır; Mustafa Kemal'in sıradan bir eşkiya olmadığı ve Erzurum yöneticisi olduğunu unutmamak gerektiği bu nedenle ilk olarak İstanbul Hükümeti'nden O'nun görevden alınmasını istemenin gerektiği, ancak bundan sonra İstanbul'un işgali sorununa sıra geleceği yolundaki İngiliz önerileri Fransız temsilci Cambon tarafından anlayışla karşılanmıştır. Lord Curzon bu gelişmenin, yani İstanbul'un işgali konusunun Fransızlar tarafından destek gördüğü izlenimini edinmesi üzerine ikinci etap önerilerini görüşme masasına getirmektedir. O da İstanbul Türklerde kalacak ancak Sultan başlıkların koruması altında bulunacaktır²¹.

Böylece İngilizler, İstanbul ve boğazlar ile ilgili politikalarında başlıklarını karşısında önemli bir aşama kazanarak onlarda kendi taraflarına çekmeyi başarmış görünmektedirler. Bu arada İtalyanların, Mustafa Kemal'e Erzurum yöneticiliğinden el çektilmesinin pratik bir sonuç vermesi ve O'nun ulusçu hareketin lideri, olmaya devam edeceği hatta dikte ettirilmek istenen barış antlaşması koşullarına şiddetle karşı koyacağı görüşünde ısrar ettikleri görülmektedir²².

Görüşmelere bu aşamada katılan Venizelos'un ise Yunanlıların tarihsel kışkırtma politikalarına devam ettiği, Lloyd George'unkine koşut politika izleyerek dikkatleri Doğu Trakya üzerinde topladığı görülmektedir. Ancak, İngiltere'nin yaklaşımının İstanbul ve boğazların yanı sıra Anadolu'ya yayılma eğilimi göstermesi üzerine Fransız temsilci Cambon'un duraksadığı anlaşılmaktadır. Zira, böyle bir eğilimin Türkiye'ye karşı büyük bir sa-

²⁰ Amiral Sir Robeck'ten Lord Curzon'a 29 Şubat 1920 ve 2 Mart 1920 tarihli telgraflar. *A.g.e.*, s. 410. v.d. Bel. 138-140.

²¹ Başlıkların 4 Mart 1920 tarihli Londra Konferansı zabıtları. *A.g.e.*, s. 429-431.

²² *A.g.e.*, s. 434.

vaş verme gereğini beraberinde getirebileceği ve bununda parlamentonun onayını zorunlu kılacağını düşünmektedir.

Bundan sonra M. Cambon, Fransız politikasını açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Buna göre:

- Kilikya olayları direkt olarak Fransa'yı ilgilendirmektedir,
- İstanbul'a karşı bir operasyon'a girişmeden önce, Bab-ı Âli'nin Mustafa Kemal nezdinde girişimleri istenmeli ve sonucu beklenmelidir.

İngilizlerin bir oldu-bitti çabukluğu ile sonuca ulaştırmak istedikleri politikalarının Fransa tarafından verilen bu öneri ile yavaşlatılmaya çalışılması karşısında, samimiyeti tartışılabilir olmasına karşın Lloyd George'u, Cambon'la aynı düşüncede olduğunu vurgulamak zorunda bırakmıştır²³.

Ancak, bu arada Venizelos'un kışkırtmalarına hız kazandırarak bağlaşıklık devletler temsilcilerini etkilemeye devam ettiği gözlenmektedir. Ona göre;

- İstanbul'da bir mebuslar meclisi vardır,
- Üyeleri demokratik seçimle işbaşına getirilmiştir,
- Bir çok mebus Mustafa Kemal tarafından gönderilmiştir,
- Alınan karar ve Kilikya olaylarından bu meclis sorumludur. Kapatılmalı veya lağvedilmelidir²⁴.

Ancak, İngiltere'nin birazda Yunan kışkırtmaları etkisinde İstanbul ve boğazların dışına yayılan, Anadolu'nun yeniden paylaşımını beraberinde getiren önerileri, bağlaşıkların duraksamasına ve kafalarında bir İngiliz oyununun piyonu oldukları düşüncesinin uyanmasına neden olduğu gözlenmektedir. Özellikle İngiltere'nin Trakya'da Çatalca hattının batısının ve İzmir'in Yunanlılara bırakılmasının, Erzurum'u içine alan bağımsız bir Ermenistan'ın yanısıra bağımsız bir Kürdistan'ın kurulması yolundaki önerileri bağlaşıkların diğer kanadı ülkelerini duraklamaya itmiştir²⁵. Ancak, bu duraklama Venizelos'a bir koz kazandırmış ve o, İngiliz politikası

²³ *A.g.e.*, s. 436.

²⁴ Bağlaşıkların Londra'da Downing Street 10 (Başbakanlık Konutu)'da 5 Mart 1920'de yaptıkları toplantı zabitleri. *A.g.e.*, s. 439.

²⁵ Lord Curzon'dan Amiral Sir Robeck'e 6 Mart 1920 tarihli yazı. *A.g.e.*

doğrultusunda kuvvet katılımında bulunmaya Yunanistan'ın hazır olduğunu alelacele bildirmiştir²⁶.

Bağlaşıkların 10 Mart 1920 tarihinde Downing Street 10.'da yaptıkları toplantının ise tam bir satranç görünümünde olduğu gözlenmektedir. Bu görüşmelerde Lloyd George'un İstanbul için düşünülen operasyonu sonuç safhasına ulaştırdığı ve detaylarını saptadığı görülüyor. Buna göre;

- İstanbul işgal edilecek,
- Sivil idare el değiştirecek,
- Ulusçu liderler tutuklanacak,
- Parlamento lağvedilecek.

Buna karşı Mr. Cambon, Fransız karşı önerilerini şöyle sıralamaktadır;

- İstanbul zaten işgal altındadır,
- Harbiye Nezareti tüm olaylardan sorumlu ise buraya el koymak yeterlidir,
- Seçilmiş bir parlamentoyu lağvetmek beklenmeyen sorunları beraberinde getirebilecektir.

Kaldı ki İtalyan delegesi Signor Scialoja'da benzer görüşler ifade etmektedir.

- Seçilmiş parlamentonun lağvedilmesi pratikte fayda sağlamaz,
- Özellikle İstanbul'dan sürülen bir parlamento Anadolu'da çok tehlikeli bir şekilde Mustafa Kemal tarafından kullanılır²⁷.

İşte bu nedenle konferans, İngiltere'nin amaçlarına araç olmayarak; hristiyanların karşı eylemlerini önlemek ve ileride saptanacak barış koşullarını Türklere kabul ettirmek üzere İstanbul'u işgal ve Harbiye Nezareti'ni kontrol altına almaya karar veriyor²⁸. 10 Mart 1920'de yani işgalden tam 6 gün önce İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiseri De Robeck'in gönderdiği telgrafta İngiliz, Fransız ve İtalyan Yüksek Komiserlerinin,

²⁶ Mr. Kerr'dan Mr. Cambelle'a 9 Mart 1920 tarihli yazı. *A.g.e.*

²⁷ 10 Mart 1920 tarihinde Londra'da Downing Street 10'da yapılan Bağlaşıklar Konferansı tutanakları. *A.g.e.*, s. 445-446.

²⁸ *A.g.e.*, s. 446.

Yüksek Konsey'in, İstanbul'un işgal edilmesi ve Anadolu ile ilgili kararları karşısında olması muhtemel gelişmeleri şöyle sıraladıkları görülüyor:

- Türkiye böyle ağır bir barış antlaşmasını reddedebilir,
- Sultanın istifası veya istifa ettirilmesi; yeni sultan atanması, Anadolu'da yeni hükümet kurulması, parlamentonun Anadolu'ya kaçması, Anadolu ve Trakya'da hristiyanlara karşı katliamları başlatabilir,
- Avrupa'da, Bulgar ve Türklerin Yunanlılara ortak hareketi, söz konusu olabilir,
- Yakın gelecekte, Asya'da Bolşevikler, Araplar ve Türklerin birlikte harekete geçmeleri olasıdır²⁹.

Bütün bu değerlendirmelere karşın, Yüksek Komiserler, Yüksek Konsey'in emirleri uyarınca: İstanbul'un işgal edileceğini, İtilaf Devletleri'nin, Harbiye ve Bahriye Nezaretlerini işgal ve PTT'yi ve polisi kontrol altına alarak, asayişini sağlayacaklarını içeren 15 Mart 1920 tarihli ortak kararlarını açıklarlar³⁰.

16 Mart'ta ise yayınladıkları bildirimde; İstanbul'un geçici olarak işgal edildiğini, saltanat otoritesinin yıkılmayacağını ancak karışıklıklar yaygınlaşırsa niyetin değişebileceğini vurgulayan ikinci bir bildiri yayınlarlar³¹.

Buna karşı Mustafa Kemal, Heyet-i Temsiliye adına 16-17/03/1920³² ve 25 Mart'ta yayınladığı bildirimlerde³³ olayın tam bir "modern haclı seferi" niteliğinde, islamiyete ve Halifeye bir saldırı olduğunu vurgulayarak özellikle İslam ülkelerinin duygularına seslenir.

Sonuç :

İstanbul'un işgalini hazırlayan gelişmelerle ilgili olarak yabancı arşiv belgelerinin ışığında elde ettiğimiz sonuçları şöyle sıralamak olanaklıdır:

²⁹ Amiral Sir Robeck'ten 10 Mart 1920 tarihli yazı. *A.g.e.*, s. 453. Belge 150.

³⁰ Başlaşık Yüksek Komiserlerince hazırlanan 15 Mart 1920 tarihli İstanbul'un işgali kararı. *A.g.e.*, s. 461. Ek No. 153.

³¹ İngiliz, Fransız ve İtalyan Yüksek Komiserlerinin 16 Mart 1920 tarihli bildiri; *A.g.e.*, s. 463. No. 154.

³² Nutuk c. 1. s. 559.

³³ İstanbul'da Fransız Yüksek Komiseri'nin 25 Mart 1920 tarihli telgrafının kopyası. Bilal Şimşir. *A.g.e.*, s. 466, No. 158.

1 — XIX. yüzyıl boyunca İngiltere'nin dış politikasında önemli yer işgal eden boğazlar ve dolayısıyla İstanbul'un, Mondros Bırakışması'nın sonrasında da bu önemini sürdürdüğü anlaşılmaktadır. İngiliz makamlarınca hazırlanan raporlar İngiltere'nin Orta Doğu ve Kafkaslardaki çıkarlarının korunmasında İstanbul ve boğazlara ne denli önem verdiklerini ve bu konuda orta ve uzun vadeli politikalar geliştirmeye başladıklarını belgelemektedir.

2 — Bölgede giderek gelişen panislamist eğilimlerin, güçlenen bolşeviklerle ortak noktalarda biraraya gelerek bir birleşik güç odağı oluşturmaları, İngilizleri, bölgedeki çıkarlarının korunmasında ivedi olarak girişimlerle bulunmaya itmektedir.

3 — Bunların yanısıra, Anadolu'daki ulusçu hareketin İstanbul'u etki alanına alması ise en yakın ve en büyük tehlike olarak değerlendirilmektedir.

4 — Bir yandan panislamist, diğer yandan bolşeviklerle temasta bulunan ulusçuların "gerektiği takdirde yeni bir devlet kurmayı düşünebilecekleri ve böyle bir oluşumda saltanat varisi Abdülmecit'e görev biçebilecekleri" yolunda duyumların alınması, İngilizlerin bölgede uygulamayı düşündükleri politikalarını başarısız kılabilecekti. Çünkü böyle bir oluşum islam dünyasında etkili olduğu kabul edilen makamların İstanbul'dan Anadolu'ya geçmesi demektir. Bu ise, İngilizlerin 12 Eylül 1919 tarihinde Damat Ferit'le yaptıkları gizli antlaşma taslağı maddeleri arasına koyarak elde ettikleri "müslümanların oturdukları yerlerde Halifenin moral desteğini kullanabilme" yetkisinin sıfırlanması anlamına gelecekti.

5 — Deniz Yarbayı Luke'un 25.12.1919 tarihli raporunu destekleyen İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiserliği Başçevirmeni Mr. Ryan'ın 29.12.1919 tarihli raporu üzerine Earl Curzon, hazırladığı memorandum ile Sultan-Halife ve bu makamların bulunduğu İstanbul'un geleceği ile ilgili düşüncelerini 4 Ocak 1920'de ustalıkla ülkesinin gündemine sokmayı başarmıştır. Aynı günlerde Lloyd George'da İtilaf Devletleri'ni yavaş yavaş konuya ısındırmaya başlamıştır. Ancak, bu gelişmelerden bilgi sahibi olması üzerine Mustafa Kemal 11 Ocak 1920 tarihinde oldukça sert tepki göstermiştir.

6 — İngilizlerin İstanbul'un işgalini düşünmeye ve kamuoyu oluşturmaya başlamaları bu tarih öncelerine rastlamaktadır ki bu sırada ortada ne Meclis-i Mebusan vardır ve ne de Misak-ı Milli kabul ve ilan edilmiştir.

Sonuç olarak; İtilaf Devletleri'nin, Meclis-i Mebusan'da 28 Ocak'ta kabul edilen Ulusal Ant'ı (Misak-ı Milli) anında haber aldıklarını kabul etsek, bu takdirde işgalin gerçekleştiği 16 Mart'a kadar 2 aya yaklaşan bir süre beklemelemlerini nasıl açıklayabiliriz?

Eğer, İtilaf Devletleri'nin Ulusal Ant'tan, ilan tarihi olan 17 Şubat'ta haberdar olduklarını kabul ederek bunun işgalde aradıkları geçerli neden olduğunu düşünsek, bu tarihten 11 gün sonra başlayan ve işgal kararının alındığı Londra Görüşmelerinde Ulusal Ant'ın hiç söz konusu edilmemesi nasıl açıklanabilecektir?

Bu nedenlerle İstanbul'un işgali kararının alınmasında Ulusal Ant'ın (Misak-ı Milli) geçerli bir nedeni oluşturduğunu kabul etmek kanımızca oldukça güçtür.

7 — Acaba Maraş olayları işgalin tek ve geçerli nedeni olarak kabul edilebilir mi?

Bilindiği üzere, Sykes-Picot antlaşması koşullarına aykırı olarak Fransızlara bırakılan yerleri işgal eden İngilizler 15 Eylül 1919'da yaptıkları gizli sözleşmeyle, bu yerleri tekrar Fransızlara bırakmışlardır. Fransızların bölgeye gelişi hadiseli olmuş ve halk direnişe geçmekte gecikmemiştir. Özellikle konumuzu oluşturan Maraş'a gelen Fransız Gouverneur Andrea'nın kaledeki Türk bayrağını indirmesi tansiyonun biranda yükselmesini ve olayların patlak vererek gelişmesini beraberinde getirmiştir. Yerli halkın kahramanca başkaldırısı ve ulusçuların desteği ile şiddetlenen çarpışmalar sonunda sorun, 12 Şubat 1920 tarihinde Fransızların bu kenti terketmeleri ile çözümlenmiştir.

Sorunun çözümlenmesinden altı gün sonrasının yani 18 Şubat 1920 tarihini taşıyan General Head Quarters'dan (Askeri Karargah) War Office'e (Savaş Bakanlığı) gönderilen raporda Maraş olaylarından yine hiç söz edilmezken, "ulusçuların ağır barış koşulları karşısında Halifeyi değiştirerek Sultan ailesinden birini bu makama getirmeyi düşündükleri" haberinin yer alması, artık tüm dikkatlerin Abdülmecid üzerinde yoğunlaşmasını beraberinde getirmiştir.

8 — Bu raporun üzerinden on gün geçtikten sonra başlayan Londra Görüşmeleri tutanakları irdelendiğinde, İngilizlerin, bağlaşıklarını İstanbul'un işgaline razı edebilmek için tüm diplomatik oyunlara başvurdukları görülmektedir.

a) Ne Londra Görüşmeleri'ne en yakın tarihi taşıması nedeniyle hemen yukarıdaki satırlarda değindiğimiz, ne de daha önceki belgelerde yer alarak İngiliz Dışişlerini uğraştıran konulara Londra Görüşmeleri tutanaklarında rastlanmadığı gibi, tam tersine özenle dikkatlerden uzak tutulmaya çalışıldığı gözlenmektedir.

b) İngiltere saltanat ve hilafet makamlarının bulunduğu İstanbul'un işgalini bağlaşıklarına kabul ettirmeye çalışırken;

I. Denetim altına alcağı Halifenin manevi gücünü tüm islam dünyasında kullanmayı,

II. İstanbul, dolayısıyla boğazların konumunda faydalanarak Anadolu ve Orta Doğu'nun yanısıra zengin maden kaynaklarının bulunduğu Kafkasları da denetim altında tutmayı,

III. Bunun için, bölgedeki ekonomik ve politik çıkarlarının korunmasına bağlaşıklarını da ortak etmeyi planlamaktadır. Çünkü islam dünyasında kendisine karşı başlamış olan ve gelişen tepkileri yalnız başına karşılamanın güçlüğüne bilincindedir.

İngiltere'nin amacına ulaşmada bir araç olarak kullandığı Maraş olayları 15 gün önce bitmiş olmasına karşın Fransızları tahrik etmek için ilk oturumundan itibaren İngiltere tarafından ustaca Londra Görüşmeleri gündeminin baş maddesine dönüştürülmüştür. Hatta etkili olmaması olasılığına karşı Kilikya olaylarından da faydalanılmağa çalışıldığı gözden kaçmamaktadır.

c) Görüşmelerin 10 Mart 1920 tarihli oturumunda herne kadar Lloyd George'un felaketli sonuçları beraberinde getirmesi olası önerisi, Fransız ve İtalyan temsilcileri tarafından önlenmiş ve İstanbul'daki Yüksek Komiserlerin 15-16 Mart 1920 tarihlerinde halkın tepkisini hesap edip yumuşatarak ilan ettikleri kararları doğrultusunda işgal gerçekleşmiş ise de, İngilizler 18 Mart'ta çalışmalarına ara veren Meclis-i Mebusan üyelerini tutuklatarak işgalin şeklini tamamen kendi planları doğrultusunda değiştirecek bağlaşıklarını oyuna getirmekten çekinmemişlerdir.

Bu gerçek, iki ay sonra 20 Mayıs 1920'de İstanbul'da Fransız Haberalma Örgütünün Savaş Bakanlığı'na yolladığı raporda şöyle değerlendirilmiştir: "İngiltere sömürgeciliğin tek suçlusu ve 16 Mart 1920 işgalinin tek sorumlusudur".³⁴

³⁴ 20 Mayıs 1920 İstanbul'da C.A.A.'dan Paris'te Savaş Bakanlığına gizli yazı, Archives de Guerre 7 N 3210. Dos. 4.

Kanımızca konu ile ilgili şöyle bir genel değerlendirme yapmak olanaklıdır:

Panislamist eğilimlerin ve giderek güçlenen bolşevik yayılcılığının bölgesel çıkarlarını tehdit edici boyuta ulaşması karşısında İngilizler İstanbul'un işgalini programlamaya başlamışlardır. Çünkü tüm bu olumsuz gelişmeleri İstanbul'dan kontrol ve denetim altına alabileceklerine inanmaktadırlar.

Böylece aynı tarihlerde İtilaf Devletleri'nce hazırlanan ve ileride ağır koşullu Sévrès'e dönüşecek olan Üçlü Uzlaşma (Accord Tripartit) metnini Türklere kabul ettirebilmek için etkili bir baskı aracı elde etmiş olacakları yolundaki savda geçerlilik kazanmaktadır. Ancak, İstanbul'un işgalinde Ulusal Ant geçerli etken olmadığı gibi, Maraş olaylarının ise, İngiliz diplomasisinin, işgal kararını bağlaşıkları ile birlikte alabilmek için görüşme masasına getirerek, işgalin hazırlayıcısı olan gerçek nedenleri gizlemekte ustaca kullandıkları bir politik araç olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır.

SECRET.

81

**THE STRATEGIC IMPORTANCE OF CONSTANTINOPLE TO
THE BRITISH EMPIRE.**

1. Constantinople, in which term is included the Straits of the Dardanelles and the Bosphorus, derives its strategic importance from its dual capacity of (a) a land bridge and, (b) a sea passage.

In its former capacity it will always provide, as it has in the past, a route for waves of invasion between Europe and Asia. In its latter capacity it gives access to the main door of Russia and to an important line of advance on India.

2. To realize the above it is merely necessary to make a cursory examination of history. On the collapse of the Byzantine Empire the resultant wave of invasion carried the Turks across the causeway of Constantinople to the gates of Vienna, as well as into Southern Russia as far as Poland and Tzaritsin. The subsequent decline of the Turkish Empire produced a gradually increasing vacuum in the Near East, dammed by the Balkan bridgehead. This may now be said to be complete, owing to the final collapse of Turkey in the present war as a Great Power.

There have been two notable attempts to fill this vacuum whilst in process of formation: (a) The Russian tide, the first appearance of which was the advance on the Black Sea inaugurated by Peter the Great. This was seriously penetrating the Turkish Empire until it was brought to a standstill by (b) The Germanic tide, the set of which is marked by the action of Bismarck and Lord Beaconsfield when they secured the amendment of the treaty of San Stefano by that of Berlin.

3. The ebb of Turkey and the combined pressure of these rival Germanic and Russian efforts forced into being the block of Balkan States which in 1914 represented the western bridgehead of Constantinople, and it was, at least partly, the Germanic assault on Serbia which caused the present war.

4. The above historical sketch shows sufficiently the importance of Constantinople as a land communication between Europe and Asia.

It has been mentioned that the original Turkish invasion, after reaching the Bosphorus, crossed the Black Sea into Southern Russia, and when the Russian tide first set towards the Black Sea the action of Peter the Great in the formation of the Russian Navy brings into historical prominence the importance of Constantinople as a sea passage. Of this the importance has also been accentuated in the present war by the Dardanelles campaign. The failure to open the Straits may be said to have been one of the main causes for the present state of Russia. Had the other Entente powers been able to maintain communication with Russia through the Black Sea it is probable that there would have been no collapse of Russia and that she would now be a great organized power in being.

5. Though the above two attempted invasions of Asia Minor by the land and sea passage through Constantinople have failed, the law of the vacuum is inexorable, and unless the autochthonous states of Arabia, Armenia and Trans-Caucasia can satisfy this vacuum, we must face an inevitable flow of invasion from Europe into Asia Minor.

What form this invasion will take it is early to prophesy, but the Germanic population of Europe still numbers 90,000,000, French ambitions have been re-awakened, and above all, a powerful and ambitious Slavic State in the name of Greater Serbia is being formed. Perhaps we have the most to fear from the last named for it does not seem that Bulgaria alone will be able to stand between this State and Constantinople, and the present policy of Italy tends to alienate Greater Serbia from the Entente. At the same time the inability of the Entente to give practical help to Russia during the war and since the revolution may well result in an anti-Entente orientation of Russian policy in the future.

Therefore, from the broadest point of view the importance of Constantinople to an Empire such as ourselves, with great interests in the East, is clear, and it is there that any future naval expansion based on a reconstructed Russia must be throttled.

(11/19/18) 140 12/18 1143 600000

I a-b. The Strategic Importance of Constantinople to the British Empire.
General Staff War Office 22 Aralık 1918. PRO-WO 106/64-172331.

6. Admitting this argument, it remains to be examined what method of holding the gate we can accept as providing sufficient security.

Should Turkey be dispossessed, candidates to be considered might be—

- (a.) Greece,
- (b.) The United States or
- (c.) Ourselves.

(a.) It would not be desirable to allow Greece to occupy Constantinople even should it be diplomatically possible, for Greece would be liable and very vulnerable to attack and we should then be called upon to defend her without having had any voice in her preparations for defence.

(b.) As regards the United States, her recently declared naval ambitions and her policy of the freedom of the seas, make her an undesirable tenant, even in the doubtful contingency of her being willing to accept the responsibility.

(c.) A direct assumption by ourselves of the position of custodian of Constantinople would probably meet with too much opposition for it to be a practical proposition.

The candidature of France and Italy have not been considered since they are as undesirable as America from the naval point of view, from which it is essential that Constantinople and the Straits should be held by a weak naval power.

7. The Admiralty would prefer to see the Straits internationalized with free passage for ships of all descriptions, all forts and other defences completely destroyed and a commission similar to the Danube Commission to administer the waterways. Thus Turkey might be left in possession under international guarantees.

This solution would be acceptable to the General Staff provided the Straits remained untrammelled and unbridged, and that a Turkey friendly to ourselves was ensured. In this connection it has already been suggested that we should take over and administer the country. The invitation is under investigation, but should it be politically desirable, its acceptance would be militarily advantageous; for we should be the surest guardians of our own interests and a predominant position at Constantinople would place under our control a ready-made Turkish garrison to bar the road to the East. This would be an important consideration in relation to post-war garrisons overseas.

8. So far Constantinople only has been considered as a crossing into Asia Minor, but it must always be remembered that there is another route across the Caucasus. If we can ensure the security of Constantinople as well as that of the Caucasus against any prospect of invasion, we shall have only the Orenburg-Tashkent line to fear leading towards India, and we shall be strategically satisfied from the military point of view for such time as we can now see into the future.

9. The conclusion is that our naval and military interests will best be served if Turkey remains in possession of Constantinople and the Straits, but that the sea passage must be internationalized, and we must close with any offer made by the Turks for our tutelage over themselves, so as to obtain a benevolent buffer State controlled by us between Europe and our Eastern possessions.

GENERAL STAFF,
WAR OFFICE,
22nd December, 1919.

NOTE.

This paper has been submitted to the Admiralty, who concur.

E.M.A.C.

page I.

Exemplaire n° 3

Le 24 Mars 1920.

COMPTE-RENDU de renseignements spéciaux n°530.

.....

B O L C H E V I S M E

C + Bar

Handwritten notes:
B
M
- Sakso H P
- d'innit fait
A E
J C R E
C

Organisation bolcheviste pour la propagande en Orient Asiatique

----- D'un agent parfois tendancieux.

L'Informateur reçoit d'Angora (Asie Mineure) par lettre, l'exposé suivant:

Un Tatar russe, intellectuel, grand commerçant de Kazan, après avoir été à Moscou, puis près de l'armée de Koltchak, comme fournisseur, est arrivé à Angora et a fait les déclarations suivantes:

"Les musulmans en Russie jouissent de tout l'appui du Gouvernement. Ils se groupent en nombreuses Sociétés. Il suffit pour être membre de prouver qu'on est musulman et d'observer strictement les règlements de ces Sociétés.

Il y a 8 Sociétés principales:

- 1) Nationalistes Egyptiens
- 2) Société Turque
- 3) Union et Progrès
- 4) Nationalistes Hindous
- 5) Patriotes Afghans
- 6) Union des Musulmans du Caucase
- 7) Congrès des Musulmans Russes
- 8) Congrès des Nationalistes Persans

Toutes ces Sociétés se groupent dans une "Centrale Musulmane de Moscou" dont les dirigeants principaux sont:

- 1) Aradjow (Aradjoff), 2) Aktchorejow (Aktchorsjoff), 3) Radjajow, 4) Malhidjezoff.

Au dossier d'eux se trouve un Comité Supérieur de Direction composé de :

- 1) Deprawine, 2) Gara Khan (persan à Azerbeïdjan, bolcheviste connu, qui travaille dernièrement en Géorgie), 3) Wezia, 4) Neohli (arménien ou azerbeïdjanien russe). Tous ces dirigeants sont intimement unis aux chefs bolchevistes qui leur ont ouvert des crédits de plus de 300.000.000 de roubles.

Les Bolchevistes sont les dirigeants définitifs de ces organisations. Ils concentrent cette action dans l'organisation suivante:

- 1) Comité de l'Asie Centrale comprenant : Perse, Caucase, Anatolie, Turkestan, Afghaniestan, Hindoustan.
- 2) Comité des Musulmans qui comprend:

a).....

R
E
P
R
O
D
U
C
T
I
O
N

a) Section de l'Europe Centrale pour les Musulmans avec filiale importante à Berlin.

b) Europe en général comprenant : la Turquie d'Asie, l'Égypte et deux sections : Algérie - Tunisie - Tripolitaine et Maroc.

Le Comité Musulman publie une feuille en quatre langues : arabe, persan, turc, tatare.

Trotsky et Lénine ne s'arrêtent pas dans leur propagande aux pays musulmans de l'Asie.

Une nouvelle section s'occupe actuellement du Japon où de nombreuses organisations créées sur le modèle des sectes religieuses viennent d'être formées.

Il en est de même pour la Chine.

La Corée est l'objet d'une attention particulière : Une proclamation récente aux Coréens les adjure de secourir le jong japonais, de s'unir à la Russie qui assure aux Coréens toute liberté et affirme que l'heure de leur délivrance est proche.

L'informateur tatar a fait partie de la section des Musulmans de Russie et connaît à fond tous les rouages. Il prétend que la propagande réussit pleinement et que les visées pan-russes sont très larges. Le rattachement de la Corée et de l'Azerbeïdjan persan est sérieusement envisagé. Il assure que Lénine veut une immense Russie et vise également Constantinople et un port en Asie Mineure Alexandrette, comme terminus du chemin de fer futur transcaucasien (prévu jadis au temps de l'Empire)./.

R
O
P
R
I
E
T
E

D
U

S
-
H
-
A
-
T

Ünsal Yavuz

SECRET

30 12 18

63349

G.H.Q.
General Staff
"Intelligence"
CONSTANTINOPLE
2352"1"

105

MEMORANDUM ON ENEMY PROPAGANDA AT PRESENT BEING CONDUCTED IN TURKEY.

(A), TURKISH.

Turkish propaganda at present falls into three main groups,

- (1) that which is intended to influence the opinion of the Allies (particularly America) and of neutrals in favour of a lenient peace-settlement.
- (2) Islamic propaganda of a secret kind, the object of which is to snatch from the fire as much of the Turkish Empire as possible and to sustain Turkish claims in Persia and the Caucasus.
- (3) Nationalist propaganda, not necessarily Islamic.

The Committee of Union and Progress is believed to have originated and to be directing propaganda on all three lines.

- (1) The first is carried out both openly in the press, and also by means of secret masonic influences. In either case the Jewish and Dedeve members of the C.U.P. are well represented and powerful. Among them the best known are EMANUEL CARASSO Effendi, who is said by well-informed non-Unionist Turks to be receiving secret orders from TALAAT; and AHMED EMIN Bey, now a conspicuous 'Wilsonian', formerly German-paid and intimate with HENTIG, one of Germany's propagandists during 1915 and 1916 in Turkey, Persia and Afghanistan. EMIN Bey is reported to be contemplating a visit to France and perhaps to England, in order to organise pro-Turkish propaganda, notably in Paris, before the Peace Conference. His paper, the 'VAKYT', unlike the majority, is not in the habit of offering up the prominent masons and financiers who form the inner ring of the C.U.P. as scapegoats for the crime of Turkey as a whole. His appeal is based rather on an interpretation of the principles of President Wilson. It has the two-fold object of distracting attention from TALAAT,

III. a-b-c. İstanbul'da General Staff Intelligence'in 13 Şubat 1920 tarihli raporu. PRO-WO 158/933-172748.

The arrival of the Bolsheviks in Turkey during March is thought probable. If the Peace Conference gives a decision removing the independence and destroying the integrity of TURKEY, the Turks intend to declare for Bolshevism. The Nationalists count on the large proportion of the Turkish officers to follow them in this.

VAN MAN The Nationalists, in the person of KEMALİDDİN Bey, commanding the 10th Division (HQ at BAYAZID, DİREKLER AĞAŞSI) have complete control of the military forces of CONSTANTINOPLÉ. The three regiments of this division are well armed with rifles and hand grenades, and a large proportion of the officers have been specially selected by the Personal Branch of the War Office as being absolutely faithful to the Nationalists.

KEMALİDDİN Bey, with his large stock of bombs and revolvers, will instruct his officers to make a sudden distribution of arms to the Moslem population. Led by the regular troops, the civilians will then fight against any opposition. Each of the regiments have apparently secret depots of hand grenades known only to the officers specially selected.

Although there is no armed civilian organisation in CONSTANTINOPLÉ, there are armed civilian bands at GEBZE and at ERZURUM. The latter band is said to be armed with British rifles stolen from the British depot at BOSTANCIK.

The main reason that there is a very strong belief in the town that the Turks are arming to attack the Christians is that the Christians themselves, being in fear lest they should be left to the mercy of the Turks, are exaggerating the rumours. At the same time the Turkish propaganda, being one of intimidation, largely consists in conveying the impression of being in a better state of preparedness than is actually the case, and of constituting a formidable force. The result is that those Turks, who are not in touch with the secret decisions of the Committee, believe that the Nationalists have an armed force separate from the military. This belief is apparently encouraged by the Committee, who published recently a pamphlet, which was secretly distributed in various parts of CONSTANTINOPLÉ, with a view apparently to sounding Turkish opinion towards such an organisation, and disturbing the Allies without giving proofs enabling them to take action. It does not seem likely that the document is a false one, emanating from a Christian source, fabricated in order to force the Allies into action.

The objects of the secret Nationalist organisation are propaganda, espionage and counter-espionage. Public feeling in CONSTANTINOPLÉ is very much excited, chiefly as a result of the veritable propaganda carried on by three main centres of activity. The Press is most active, especially newspapers smuggled in from Anatolia, such as the "Haxihat", "İmra", "Dokuz", "İdere Hille", "Hakimlet Hille", "Eski Şehir", "Babalik", "Aks-u-Si", etc. These papers reach Constantinople in large numbers, chiefly in the persons of travellers from the interior, and are read in the coffee houses, where they are read or accepted as representing facts, or as showing the helplessness of the Allies in Anatolia. A large number of paid or unpaid propagandists are also active; these receive their orders daily from the local sub-centres. An example of the efficient manner in which these sub-centres work is shown by the fact that the propaganda agents were spreading the news of the evacuation of QUESSE, with embellishments, on the morning of the 10th of February. The incident at AKASCH, exaggerated fifty fold and with British guards substituted for French, was being retailed on February 3. The evacuation by the British of PANDEGLIA,

- 3 -

"as a result of Nationalist pressure", was common property on the 14th of February, (Saturday). By far the most important development in the situation in CONSTANTINOPLE during the last month has been the perfection of the propaganda organization. This, as previously stated, is the work of the secret Nationalist organization in the town. This organization is built up by many of the original organizers of the C.N.P., and has the same degree of secrecy. It is very improbable that the Cabinet, as such, has any knowledge of the details of this organization, but it must be aware of its existence. The Turkish Police recognizes many of the individuals engaged on the work, and the Director of Police makes a show of following them up. He is, however, completely helpless in the face of resistance on the part of his subordinates, and on the part of the Minister of the Interior, HAZEM Bey.

The third element, tending to inflame Moslem sentiment, is the large increase in the number of secret meetings held in CONSTANTINOPLE and SOUTARI. At these meetings extravagant projects are discussed which, even if not intended to be put into practice, create a state of mind most dangerous to public security.

There seems to be no doubt that the object of the Nationalists is to inflame public opinion, in order to create a menace to the Allies, but without giving the latter any excuse for adopting repressive measures.

 Issued by General Staff Intelligence,
 Army of the Black Sea,
 Constantinople.

13.2. 20.

Copies to :-

D. M. I.	2.
H.A. to H.C.	1.
A.C.H. 2.	1.
G.S. 1.	1.

1/0
○

1000

EASTERN.

E- 262
1920

TURKEY.

Eastern: Turkey.

Registry Number } E262/262/44.

FROM Admiral de Robeck (Constantinople)

No. 20 (Secret)

Date Feb. 2nd, 1920.

Received Feb. 18th, 1920.

Intelligence Reports.

Transmits copy of report for week ended January 22nd.

62

Last Paper.

(Minutes)

See file 521/1919

§§ 2-5 Turkish plans for reuniting the Allies.

(Print.)

§§ 9-10 Communion between Turkey & Azerbaijan & September.

§ 11. Yavuz's reports of pan-Islamic agitation.

(How disposed of.)

12) J.O.
14) Sir B. Thomson
✓ handle 1920

my copy § 8 & 11 (iii)

my personal § 9 & 10

my self § 11 (v)

20/2

COPY J. H. J.
J. H.

Sir B. Thomson

W. B. Edmunds
20/2/20.

Samuelson
21/2/20 J.A.P.
21.2

(Action completed.)

(Index.)

4/3.

aw

Next Paper.

E. 300.

Ünsal Yavuz

6-c

British High Commission,
Constantinople.

2nd February 1920.

E- 262
1920

63

No: 90/4/2279

SECRET

1 Enclosure.

My Lord,

I have the honour to forward for Your Lordship's information, a copy of the Weekly Summary of Intelligence Reports, issued by M.I.I.C., Constantinople Branch, for week ended 22nd January 1920.

I have the honour to be;

My Lord,

Your Lordship's obedient Servant,

J. D. de Hobeck

HIGH COMMISSIONER.

The Right Honourable,

The Earl Curzon of Kedleston K.G., P.C.

ac. de. de.

S E C R E T.

WEEKLY SUMMARY OF INTELLIGENCE REPORTS ISSUED BY M. I. I. C.,
CONSTANTINOPIE BRANCH, FOR WEEK ENDING 22nd JANUARY 1920.

64

1. THE CABINET.

There is reason to believe that the Nationalist Party are dissatisfied with the present Cabinet and contemplate bringing about a change of Government. Should their plans materialise it is understood that their choice would fall on IZZET Pasha as Grand Vizier, whose Ministry would include CHURUK SOULOU MAHMOUD Pasha, TAHSIN Bey, and NABI Bey.

FERID Pasha's party have decided to take action in the Senate against the internal policy of the Cabinet. The request of IZZET FUAD Pasha for a secret sitting is the commencement of this campaign.

Reports 431, 433.

2. NATIONALIST PREPARATIONS.

In view of the possible loss of CONSTANTINOPIE to TURKEY, Nationalist plans are said to include the formation of bands of Fedayis who would probably be employed on sabotage, together with the promotion of strikes and general disturbances, the machinery for which exists in the NATIONAL DEFENCE ASSOCIATION, the branches of which have been once more called into existence. The individuality of certain of these leaders is reported, whilst the whole movement is said to be under the direction of KARA VASSIF Bey, Nationalist representative in CONSTANTINOPIE and Captain JEVAD Bey, A.D.C. to MUSTAFA KEMAL Pasha. Funds for the movement are to be furnished by certain Unionist Societies in CONSTANTINOPIE.

JEVAD Pasha is reported to have given to a Conference at the Palace, details of the preparations which are being made by the O.C.XXV Army Corps for the contingency mentioned above. These are said to include the transfer of arms and ammunition to suitable points.

MUSTAFA KEMAL Pasha is stated to have requested the Government to remove JEMAL Pasha, head of the CONSTANTINOPIE Municipality,

and /

and KESHVI Bey; Under Secretary in the Ministry of the Interior, both of whom are known to be anti-Nationalist in their ideas.

Reports 418, 420, 427, 437.

3. PALACE CONFERENCE AND NATIONAL FORCES.

At a meeting held at the Palace on 14th January under the Presidency of Prince ABPAZ RAHIM at which JEVAD Pasha amongst others was present, BEHLIY Bey, Adviser to the Recruiting Department, described the situation in the districts of the Anatolian Army Corps, stating that the total force now under arms was 41,000 and giving details of the numbers necessary for their completion. He also dealt with the total of men available for calling up. The holding of this Conference under the Presidency of ABDUR RAHIM Effendi is confirmed by a source independent of that on which the above information is based.

Report 427.

4. NATIONAL FORCES.

As previously reported the main strength of the National Forces appears to be concentrated in the SMYRNA district. The Turkish General Staff is stated to have issued instructions to the O.C.XIV Army Corps and commanders of National Forces regarding the areas and points of concentration of the Forces in question. Instructions indicate names of commanders of these areas and authorise them to call up men of the classes 1295 - 1316.

On the other hand the proposal of the O.C.XX Army Corps to enrol men of the classes 1309 & 1314 in the National Forces was not approved by the General Staff. The message conveying this decision stated that the greater part of the XIV Army Corps district being already in the war zone, classes in that district might join the National Forces.

Reports 419, 421.

5. TURKISH MILITARY PREPARATIONS.

The Minister of War is said to have instructed all commanders of Army Corps that retired officers must remain in the districts of their respective Army Corps. Instructions were repeated to

recruiting /

recruiting offices. Orders were telegraphed by the Minister of War to the O.C.XV Army Corps on 14th January that though events might necessitate changes in the dislocation of this Corps, these would be of a slight nature only, and that the headquarters of the III and XV Army Corps and their divisions were not to be moved.

Confidential orders are said to have been issued to the Military Printing Works for the preparation of a large number of copies of general mobilisation orders, such as were issued at the commencement of the war 1914.

Reports 417, 430, 434.

6. THE SULTAN.

The Sultan has not received the Grand Vizier since the opening of Parliament. Communications from ALI RIZA are received by His Majesty through YAVER Pasha.

Report 429.

7. MUSTAFA KEMAL.

The Cabinet has decided to restore to MUSTAFA KEMAL his military rank. An Imperial Iradeh has been prepared to that effect which has been awaiting the Sultan's signature for some days.

MUSTAFA KEMAL has demanded that no publication of any reform scheme shall take place, unless the scheme has been previously agreed to by the Chamber.

Report 432.

8. ARAB AFFAIRS.

At the Palace Conference referred to above, JEVAD Pasha read a telegram from the O.C.XV Army Corps announcing the arrival at SUEI-KAN EH of SELMAN-UL-HANEF and SIOUPI Pasha AZIMZADE, who would shortly proceed to DIARBEKIR. They were at present with HAJIL Pasha and were the bearers of various papers from RIZA Pasha.

JEVAD Pasha stated that the O.C.XV Army Corps had several times requested that funds should be sent to AJEMI Pasha. He added that orders had been given for the despatch of such funds from CONSTANTINOPLE

JEVAD Pasha also stated that RIZA Pasha RKABIZADE, at present

Administrator /

Administrator of the Sherifian Government, had requested the return (presumably to DAMASCUS) of all officers of Arab nationality above and including the rank of Lieut.Colonel. JEVAD Pasha stated that orders to this effect had been issued to Recruiting Offices, but that Arab Officers would not be released from the XIII Army Corps where it was considered their services were indispensable to maintain touch with the Arabs.

The Turkish General Staff has prepared a report dealing with the Arab tribes in MESOPOTAMIA, based on information which has been received through the O.Cs. XIII & XV Army Corps. Particulars are given of the tribes who are actively aiding the Turks and of the areas in which they are working. It is admitted, however, that certain tribes remain neutral.

Reports 427, 435, 436.

9. AZERBAIJAN.

The Minister of War telegraphed to the O.C.XIII Army Corps at DIARBEKER on 11. 1. 20. that the XV Army Corps did not agree with his proposal that communications between SULEIMANESH and AZERBAIJAN should be made through ERZEROU, since in view of the prevailing situation suspicion would be aroused and important information might fall into the hands of non-Turkish elements.

From information given by JEVAD Pasha at the Palace Conference (see above) it would appear that deliberations between Turkish representatives and the AZERBAIJAN delegates were in progress at ERZERUM on or about 14th January. The arrival of NURI Pasha and of a second delegation from BAKU, to include officers, was awaited before any definite decisions could be arrived at.

Reports 422, 427.

10. HALIL PASHA.

It would appear from correspondence between the Minister of War and the O.C.XV Army Corps that HALIL Pasha contemplates a journey to DAGHESTAN.

Report 416.

11. PAN-ISLAMISM.

i.) MOUVAHIDIN SOCIETY.

In para: 14 (i) of the Summary of Intelligence for the fortnight ending the 2nd January 1920, a Pan-Islamic Society called the MOUVAHIDIN Society was mentioned and a circular describing the proceedings of its first general meeting, which took place in the vilayet of SIVAS, was discussed. A second circular purporting to comprise the proceedings of a second general meeting of this society, which took place on the 27th November in the mosque at SOU SHEHRI, has now been procured. The circular shows that the activities of this are rapidly becoming undistinguishable from those of the Nationalist movement in respect of preaching the Turkish cause throughout the Moslem world and preparing and launching missions to stir up trouble among the Musalmans of the Entente countries.

The Society also seems now to claim responsibility for the various demonstrations of Islamic feeling, which have occurred in EGYPT, SYRIA, and INDIA, and writes of the Turkish Unionist groups in SWITZERLAND and BERLIN, as though its leaders belonged knowingly to the ranks of the society.

One of the most interesting points in the report lies in the statement that two Bolshevick delegates, TESHINKOFF and KOURBANSKI, were imported especially into TURKEY as delegates from the Bolsheviks to the society and attended the meeting.

Another item of interest is to be found in the statement that the Nationalist leaders are in correspondence with the Bolsheviks and with the Turkish Unionists in SWITZERLAND through the Greek Consul at NEUCHATEL, who sends communications to TURKEY via ROKE. The circular boasts of the receipt by the Society of reports from its "branches" in SYRIA and EGYPT which, however, turn out to be little more than records of recent disturbances such as might have been obtained from any newspaper.

A circular issued to its "branches" by the Central office of the Society is repeated. In this, after the usual fervid appeal to Islamic sentiment, the society calls for volunteers (i) prepared to make material sacrifices for the cause (ii) prepared to support the society materially and financially.

ii) MISSIONS TO INDIA.

An agent, who has recently returned from meeting the Nationalist leaders at ANGORA, has been assured by RAOUF Bey, Ex-Minister of Marine and now MUSTAFA KEMAL's most prominent supporter, that the Nationalists have sent emissaries to INDIA and AFGHANISTAN on work for the Turks, but that no news has yet been received from them. This information corroborates up to a point what we have already heard from many other sources. While, however, our previous information shows that news had been received by the Turkish XV Army Corps and by the Ministry of War that certain emissaires sent from TURKEY had arrived at the Indian frontier, RAOUF Bey is either unaware of this news or was anxious to keep our agent in the dark.

From other enquiries made by the same agent from the Nationalist leaders or from other elements at ANGORA, it appears that Lt. RASHID of the Turkish Army (who is the son of ABDUR RAB, the Indian secessionist now with the Bolsheviks) recently passed through SIVAS on his way to INDIA. This information is confirmed from another source.

It would also seem that MAQBUUL HUSSAIN, another disaffected Indian, who spent the period of the war in the Turkish ranks, has left Turkey travelling eastwards.

We are further informed that Lance Dafader MALIK GHULAM AHMED of the 9th Hodson's Horse, a deserter of some importance, who recently escaped from custody in CONSTANTINOPIE, has, within the last week or two, left SIVAS for INDIA and AFGHANISTAN after having been joined by five fellow deserters, who had previously evaded arrest.

It is possible that all the above are travelling together and may constitute or accompany the emissaries from the Turkish Nationalists of whom we have recently heard so frequently. Some few

Afghans, recently in contact with the Nationalists, are also reported to have left SIVAS for AFGHANISTAN or INDIA, and may be travelling with the above party or parties.

iii.) A MISSION TO SYRIA AND MESOPOTAMIA.

Information has been received that one MAHMUD HAJDI, a Lieutenant in the Ottoman Army, is about to carry important letters from the Nationalists to ALEPPO and MOSUL, ~~whom~~^{whom} his father is resident.

The information has been wired to BAGHDAD.

In a conversation with an agent RAOUF Bey is reported to have said that a deputation from YASIN Panha had requested the Nationalists to assist the Syrians in driving the French troops out of SYRIA. It is possible that MAHMUD HAJDI may be connected with that request.

iv.) OTHER INDIAN CONTACTS WITH THE NATIONALISTS.

ABDUR RAHMAN HESHATARI, an Indian who first reached TURKEY during the Balkan wars as a member of Dr. ANSARI's Indian Medical Mission is still with the Nationalist leaders, acting as secretary to RAOUF Bey. In a recent conversation with an agent he urged the latter to learn the making of explosives in order to aid the Nationalist cause.

MAULVI BARKATULLAH, the notorious Indian revolutionary who has espoused the Bolshevik cause and is working on its behalf in MOSCOW or TASHKENT, has written to the Nationalist leaders placing himself at their disposal.

v.) PERSIAN AGITATION IN CONSTANTINOPLE.

We have heard little of the Persians in CONSTANTINOPLE during the last few weeks. The Young Persian Committee is, however, still reported to be active. It is said recently to have received the text of secret resolutions passed at a congress of Muhammadans held lately in SWITZERLAND. The resolutions were not seen by our agent and we do not know their nature. From a conversation between our agent and members of the Young Persian Committee it would seem that a fusion of the Young Persians in Europe and the extremer type of Socialists is to be expected.

Syrie

Handwritten notes: "Ayta", "17141", "17141", "17141"

General Staff Intelligence
 No. 6484
 Date 6/9/20
 No. I.C. 1978
 September 8th 1920
 17141
 K.M. 2.9.20

SECRET

The Crown Prince.

One of the weapons used by FERID Pasha in retaining hold over H.I.M. is the latter's fear of dethronement and replacement by the Crown Prince, ABDUL MEDJID Effendi. To this end, FERID'S satellites have always encouraged the rumour that MEDJID Effendi is in favour of the Nationalists and wished to join with them. The Sultan, two months ago, requested MEDJID Effendi to remain in his Palace at Dolma Bagtche and not to pass across the water to Tohamladja.

MEDJID Effendi has all his life been used to exercise and to game shooting and has been very much irritated by being restricted to Dolma Bagtche. According to the independent statements of his entourage he has been somewhat unwell during the last fortnight. In any event he gave this as his reason for wishing to make a short stay at Tohamladja and to pay weekly visits there. For some time he has attempted to have his steam-launch repaired and as FERID Pasha prevented this being done in the Turkish Naval workshops, he finally obtained the services of a British contractor.

In conversation the Crown Prince disclaimed any relations with the Nationalists and said that he was aware that FERID Pasha's satellites had concocted a series of letters purporting to have passed between him and Nationalist leaders for the purpose of injuring his reputation with H.I.M. and with the British. He offered to make a complete statement regarding his activities during the past few years with a view to enabling the British Authorities to judge his point of view. He pointed out that as Heir Apparent to the Ottoman Throne, he might at any moment be called upon to assume the reins of Government and would therefore at all costs avoid placing himself in a position which would threaten his dignity and the interests of his country. He gave his word that he had no intention of leaving Constantinople and stated that he had recently told H.I.M. that at present he had no intention of adopting a hostile attitude to the latter but if circumstances should force him to do so, his change would be open and he would not disguise it. He expressed himself very strongly with regard to FERID Pasha and also spoke of his admiration for IZZET Pasha with whom, in August 1918, he had been in secret relations with a view to hastening a separate peace with the British and the French. M

As far as personal conduct is concerned, opinions of reliable persons who know H.I.M. well would show the latter as rather of a frank and outspoken character than as a genuine intriguer. It is well known that on several occasions he has injured his position by unnecessary outspokenness. There would appear to be no doubt moreover that he is not of the stuff of a political adventurer and his views on the position of the Islamic religion tend to preclude the possibility of his indulging in any pan-Islamic escapade. There is no doubt that it would be possible to persuade him to abandon his project of going to Tohamladja and to remain at Dolma Bagtche. This would be particularly easy if he could be protected from the intervention of FERID Pasha. P

Issued by
 G.S.I., G.H.Q.,
 Army of the
 Black Sea.

SECRET

THE ACTIVITIES OF THE HEIR APPARENT

In the course of a recent interview HAMDİ Paşa, Chief of the Ottoman General Staff, stated to a British Military Representative at the War Office, that Mustapha Kemal had now no ambition to make himself Master of the Capital but intended to create the Crown Prince as the new Khalif; he also added that ABDUL MEDJID was now in communication with the Nationalists.

174/20
6484
General Staff Intelligence
No. 484
Date 14.9.20
ARMY OF THE BLACK SEA

.....

Prince ABDUL MEDJID has, by various statements, and in two letters to H.I.M. the Sultan, criticised the policy of DAMAD FERİD's Government and his fathers' notions with regard to the Khalifate. From the style of his letters he evidently wishes to bring out the fact that his conduct is actuated by motives of religious fervour, and not by ambition. He has, however, suggested more than once that an amicable settlement with the Nationalists is the only way of saving Turkey and has suggested that a delegation should be sent to Anatolia under one of the Imperial Princes, by whom it is presumed, he means himself. On the 25th July 1920, the Prince announced at a meeting that owing to the indignity offered to the Khalifate by the loss of Thrace and Smyrna, he could not bring himself to rule the country and therefore renounced the rights of succession. This action was an exceedingly curious one as it immediately threw the limelight on the Prince as a man with Nationalist sympathies, and although DAMAD FERİD Paşa was of the opinion that the Crown Prince did not intend to abide by his resolution and was acting simply with the idea of impressing his Nationalist friends, he has made the execution of his intention to decamp from Constantinople, if a sufficiently large force of cavalry were sent to the Asiatic shore of the Bosphorus, extremely difficult. Whatever his actual intentions, it is established beyond doubt that the Crown Princes' politics are entirely Nationalist, and that he would do all in his power to baulk DAMAD FERİD Paşa to whom he has always been opposed. It may be questioned, however, if, surrounded as he is at present by new and un-sympathetic aide-de-camps, he is in a position to co-operate with the Angora Government to any dangerous extent.

31/8/1920.

POA
27/13/19

SECRET. *BT*

17/9

Copy No. 21
 G. H. Q.
 General Staff
 "Intelligence"
 Constantinople,
 No. 31-1 "I". 6454

NOTE ON PRINCE ABDUL MEDJID, HEIR APPARENT.

- copy*
- In an official conversation with the British Military Representative at the Ottoman War Office, HAMDİ Pasha, then Chief of the Ottoman General Staff, stated that MUSTAPHA KEMAL had no longer any desire to make himself master of the Capital but that he intended to create a new KHALIF in the person of Prince ABDUL MEDJID, the Heir Apparent. He added that the Heir Apparent was in communication with the Nationalists.
 - In view of this expression of opinion on the policy of the Nationalists, it is of interest to remark on the recent activities of the Heir Apparent, with a view to determining whether the opinion held by HAMDİ Pasha is sound.
 - Prince ABDUL MEDJID has, by various statements and in two letters addressed to the Sultan, criticised the policy followed by the Government headed by DAMAD FERİD Pasha and his father's opinions on the question of the KHALIFATE. From the style of these letters, he evidently wished to emphasise the fact that his conduct was actuated by religious fervour and not by personal ambition. He has however, on more than one occasion, suggested that an amicable settlement with the Nationalists was the only practicable solution of the situation in Turkey, and has further suggested that a delegation should be despatched to ANATOLIA for that purpose, headed by one of the Imperial princes. He presumably implied that he would be willing to act as head of such a delegation.
 - A report that, on July 25th 1920, the Heir Apparent had stated at a meeting that he renounced his rights of succession, (because the indignity offered to the Khalifate by the loss of Thrace and Smyrna rendered it impossible for him to bring himself ever to take over the government of the country, created a great change in the situation, this action was curious, in that it created a strong impression that the Heir Apparent sympathised with the Nationalists.
 - DAMAD FERİD Pasha gave it as his opinion that the Heir Apparent did not really mean to renounce his rights, but had made the announcement with the intention of impressing his Nationalist friends. At the same time, however, certain steps were taken to make the escape of the Heir Apparent to Anatolia, should he attempt such action, a matter of great difficulty.
 - It has since transpired that on all probability the reports of the Heir Apparent's renunciation of his rights of succession were invented and circulated by SAKI Bey, son of DAMAD FERİD Pasha, who has established amazing influence in the palace, and who, realising the hostility of the Heir Apparent to DAMAD FERİD Pasha, is exerting every effort to discredit the former.

ABDUL MEDJID
Heir Apparent

7. There is no reason to doubt, however, that the sympathies of the Hoir Apparent are entirely with the Nationalists. He has however been surrounded with Aidos-do-camp whose sympathies are anti-Nationalist, and such thorough steps have been taken by DAMAD FERID Paasha to curtail his power, that it is unlikely that he could co-operate to any appreciable extent with the ANGORA Nationalists.

 Issued by General Staff "Intelligence"
 Army of the Black Sea,
 Constantinople.

September 11th, 1920.

COPIES to/

	NUMBER	
	1	to 5
War Office.....		5
British Section, Supreme War Council, Versailles...		6
Commander-in-Chief, Army of the Black Sea.....		7
H.E. the High Commissioner.....	8	and 9
Admiral Sir John de Robeck, Rt. G.O.M.G., K.C.B., Commander-in-Chief, British Mediterranean Fleet..		10
Egyptian Expeditionary Force.....	11	and 12
Mesopotamian Expeditionary Force.....	15,	14, 15
Lieut-Gen. Sir H.F. Wilson, K.C.B., K.C.M.G. (for personal information).....		16
Major-Gen. H.L. Orskov, C.B., C.M.G. (for personal information).....		17
British Military Mission, Smyrna.....		18
B.G. i/o Administration, Army of the Black Sea (for personal information).....		19
G.S."O" (for information).....		20
G.S."I" (for circulation).....	21	and 22
Sparc.....	23	to 24,

SECRET.Prince ABDUL MEDJID Effendi and DAMAD FERID Pasha.

1. ABDUL MEDJID is a younger son of the late Sultan ABDUL AZIZ. Residing in Constantinople during the earlier months of 1919, he came to take an ever-increasing part in politics, and, as the Nationalist movement, started at the time of the Occupation of SMYRNA, grew, ABDUL MEDJID appears to have become increasingly sympathetic to it. In the same proportion he gradually lost the affection which the Sultan MESHED VAHIDEDDIN had entertained for him, and became by the Autumn of 1919 definitely opposed to DAMAD FERID Pasha in the latter's third Administration. In addition to their political differences, the personal enmity which has for some time existed between their wives has no doubt aggravated the personal enmity which has come to exist between the husbands. For instance, ABDUL MEDJID's wife has refrained from paying proper compliments in society to DAMAD FERID's wife, who, by reason of seniority as a Princess, is entitled to them. In the same way and particularly of late, DAMAD FERID has markedly refrained from calling upon the Heir-Apparent in accordance with the usual custom after he has been received by the Sultan.

2. After the Occupation of Constantinople on 16th March, the Nationalist leaders, though anxious to remain loyal to the present Sultan, not unnaturally contemplated the possibility of ABDUL MEDJID's mounting the throne, in the eventuality of MESHED VAHIDEDDIN taking a definite line against them. When DAMAD FERID came for the 4th time to power he and his Government became greatly impressed with the possibility of ABDUL MEDJID's being kidnapped, willingly or unwillingly, by the Nationalists.

3. Matters were brought to a head on the 15th June, 1920, when the Heir-Apparent left DOLMA BAGTCHES and went to reside in his Palace at TOHAMLIDJA. A Council was immediately summoned by DAMAD FERID Pasha and attended by KURD HAMDI Pasha, ALI KEMAL Pasha, SMIN Bey and KALKANDELERLIL TAHIRIN Bey. HAMDI Pasha is said to have proposed that the Sultan should sign an order ordering ABDUL MEDJID to remain in his Palace at DOLMA BAGTCHES until the signature of Peace. The Sultan, however, appears to have considered that what measures might be necessary in order to prevent the Heir-Apparent leaving for ANATOLIA were a matter for DAMAD FERID's Government and not for himself. HAMDI Pasha further considered the propriety of ordering two battalions to surround the Heir-Apparent's Palace at TOHAMLIDJA, but it was finally decided that on the following day a deputation consisting of HAMDI Pasha and KARA SAID Pasha should represent to the Heir-Apparent that any Nationalist attempt to carry him off would be resisted by force. This step had the desired result, bringing ABDUL MEDJID back to DOLMA BAGTCHES; it was further decided, in order to keep him there, that his A.D.C.s. should be changed, his personal servants relieved, his steam-launch removed from him, and that Turkish Patrol boats should from time to time patrol the front of DOLMA BAGTCHES Palace.

4. In August it became evident that the Nationalist authorities at ANGORA had decided to leave no stone unturned in order to persuade the Heir-Apparent to join them. It is reliably reported that they were prepared to expend Ltq. 50,000 for the purpose. There seems also to be little doubt that attempts were made to induce ABDUL MEDJID to leave Constantinople, if French or Italian assistance could be obtained, or even by aeroplane. The project of sending a large escort of horsemen to some such place as HRKLIK BASHI TCHIFLIK or some suitable rendez-vous was considered.

5. ABDUL MEJJID, however, had by this time come to the conclusion that, if he consented to go to ANATOLIA, such action would be taken as an act of provocation by the British and French, and that, owing to the increasing weakness of the Nationalists, he would be thrown back for help upon SOVIET RUSSIA, a prospect which he considered as baneful to Turkish independence as acceptance of help from IMPERIAL-ISTIC RUSSIA would have been. The fact that, during more than 30 years' preparation for succeeding to the throne, the deaths of 10 persons had providentially opened for him his way undoubtedly induced ABDUL MEJJID to refrain from an act which might in one moment prejudice his position hopelessly.

6. Intending, as was his custom in the summer months, again to visit TOHAMEIDJA, ABDUL MEJJID on the 6th September ordered his steam-launch, but found that the British Naval Authorities were unable to deliver it in working order. He contrived, however, after repeated requests addressed to the Ministry of Marine, to secure another launch from a British firm on the 7th. This launch too was rendered useless by the British Naval Authorities.

7. DAMAD FERID Pasha, when questioned at about 6 o'clock on the evening of the 7th, stated that he had reluctantly consented to the Heir-Apparent being placed in possession of a launch, but that, should the latter - who was at all times impulsive - be imprudent enough to leave for ANATOLIA, TURKEY would be plunged into even greater difficulties than at present. DAMAD FERID used every endeavour to obtain from the British on this day a pronouncement or even hint that any action taken by him against the Heir-Apparent would be viewed with favour. Although given no such indication, DAMAD FERID ordered on the same night a strong guard to be placed round DOUMA BAGTONG Palace. The British Naval Authorities, observing unusual stir in the Palace, patrolled the front at intervals during the night in order to ascertain whether anything unusual was afoot.

8. On the following morning DAMAD FERID Pasha stated to a British Political Representative that he had been compelled to make the Heir-Apparent a prisoner by the deliberate warning proffered to him by the British on the previous day that "the Crown Prince is believed to wish to take his launch in order to proceed to an unknown destination." It is evident that at the same time DAMAD FERID had announced to the SHRIKH-ul-ISLAM and the Cabinet that he had reluctantly submitted to British pressure that the Prince should be made a prisoner. The similarity of this phrase with that used by him on the previous day to describe the reasons which had prompted him to allow a launch to the Heir-Apparent is striking. It is no less striking that the Grand Visier should have quoted the above words as a warning from the British, in view of the fact that the actual words used to him were: - "Le General Commandant-en-Chef l'Armée de la mer Noire vient d'être informé que le Prince Héritier a commandé sa vedette pour aller à une destination inconnue de nous."

9. At first the Sultan appears to have believed that the imprisonment of the Prince had been practically demanded by the British. When, however, it became apparent in Palace circles that the British had in reality taken no such lead, DAMAD FERID Pasha, in order to avoid losing the confidence of the Sultan, shifted his ground. When it was made apparent to him on the 13th Sept. that the British did not consider that the Heir-Apparent would be likely to try to escape to ANATOLIA, he endeavoured to make the British commit themselves to approval of the act he had taken by repeatedly asking whether the British would now approve the removal of ABDUL MEJJID's guards. Although informed that it was improbable that the British would consider that he incurred responsibility by removing the guard, DAMAD FERID has since taken no steps to remove it. He appears to realise that, should he do so without being able to prove that he had received either instructions or a hint to imprison ABDUL MEJJID or authority to set him free, he would be hard put to it to justify his action in the eyes of the Sultan.

10. ABDUL MEDJID remains in his Palace surrounded with guards and with barbed wire entanglements round his appartments. No one except one British officer has been allowed in to see him. Even his son, Prince OMER FAROUKH Effendi, has been refused admittance, as also the Doctor who is attending one of his sick children.

Great bitterness has been roused in Turkish circles by these happenings, and there is little doubt that, if DAMAD FERID cannot cause that bitterness to be directed against the British, it will all come back upon his own head.

Issued by G.S. "I", G.H.Q.,
Army of the Black Sea,
25.9.20.
